

**Lasten osallisuus esiopetusryhmässä.
Henkilökunnan näkemyksiä vuosina 2008 ja 2018**
Hanna Halttunen

Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2020
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Halttunen, Hanna. 2019. Lasten osallisuus esiopetusryhmässä. Henkilökunnan näkemyksiä vuosina 2008 ja 2018. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. 71 sivua + liitteet.

Lasten osallisuus on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen aihe. Osallisuudesta tehdään paljon tutkimuksia ja se on mukana tärkeissä lasten varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa, kuten varhaiskasvatustieteiden (2018) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014).

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli saada tietoa, miten esiopetusryhmän kasvattajat käsittävät lasten osallisuuden ja miten se näkyy esiopetuksen toiminnassa. Pohdin myös sitä, onko viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut muutoksia siinä, miten osallisuudesta ajatellaan.

Tutkimustuloksissa näkyi se, että vaikka osallisuutta on tutkittu ja kehitetty, se on edelleen yksi keskeisistä kehittämisen kohteista esiopetuksessa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana osallisuus on saanut syvällisemmän merkityksen ja sen tärkeys ymmärretään nykyään paremmin. Kasvattajat näkivät lapset aktiivisina omaan elämäänsä vaikuttajina, joiden mielipiteillä on väliä. Vastajat korostivat lasten kuuntelemista ja nähdyksi tulemistä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirja (2018) korostaa sitä, että osallisuuden tulee olla mukana kaikissa osa-alueissa. Tutkimustulosten mukaan suurin osa huomioi lasten toiveet toiminnassa, mutta esimerkiksi todelliseen suunnittelutilanteeseen eivät lapset tule mukaan. Heidän arviointiin osallistumisakin on jäänyt vähäiseksi, vaikka se on viimeisen kymmenen vuoden aikana yleistynyt. Vastauksissa korostui aikuisten asenne ja käytettävissä olevat resurssit, jotka vaikuttivat osallisuuden toteutumiseen.

Hakusanat: Osallisuus, toimijuus, lapset, aikuiset, vuorovaikutus, pedagogiikka, varhaiskasvatus, esiopetus

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 ARVOPERUSTA	7
2.1 Lasten oikeudet	7
2.2 Sukupolvijärjestelmä	8
2.3 Lapsuuskäsitys, lapsuusnäkökulma ja lasten näkökulma	9
3 LASTEN OSALLISUUS JA TOIMIJUUS	11
3.1 Osallisuus ja toimijuus -käsitteet.....	11
3.2 Vuorovaikutus ja osallisuus	15
3.3 Laadukkaampi kasvatustyö osallisuuden avulla	19
3.3.1 Yhteiskunnallinen tarkastelukulma	19
3.3.2 Pedagoginen tarkastelukulma	20
3.3.3 Ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma	21
3.4 Osallisuutta tukeva oppimisympäristö	22
3.5 Lasten omaehtoinen toiminta	24
4 VARHAISVUOSIEN PEDAGOGIIKKA.....	26
4.1 Varhaiskasvatus	26
4.2 Esiopetus	28
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET.....	31
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	32
6.1 Tutkimusjoukko	32
6.2 Aineiston keruu	34
6.3 Aineiston analyysi.....	36
7 TULOKSET	38
7.1 Kasvattajien näkemykset osallisuudesta	38
7.2 Lasten osallisuuden tukeminen.....	40
7.3 Lasten osallisuuden toteutuminen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa	43
7.3.1 Toiminnan suunnittelu.....	43
7.3.2 Toiminnan toteutus	47
7.3.3 Toiminnan arviointi.....	48

7.4 Muutokset kasvattajien käsityksissä ja toimintatavoissa koskien lasten osallisuutta viimeisten kymmenen vuoden aikana.....	49
7.5 Tutkimustulosten yhteenveto.....	51
8 POHDINTA	52
8.1 Tutkimustulosten tarkastelua	52
8.1.1 Osallisuus-käsite	52
8.1.2 Kasvattajat tukemassa osallisuutta.....	54
8.1.3 Osallisuus toiminnan eri osa-alueissa	56
8.1.4 Osallisuus kymmenen vuoden aikavälillä	60
8.2 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta.....	61
8.3 Tutkimustulosten merkitys ja jatkotutkimusideoita.....	64
LÄHTEET.....	65
LIITTEET.....	72

1 JOHDANTO

Lasten asema muuttuu jatkuvasti ja nykyään lapset pyritään näkemään yhä aktiivisempina toimijoina, jotka vaikuttavat omaan elämäänsä (Alanen & Bardy 1990, 88–90). Lapset ovat aktiivisia, sosiaalisia ja uteliaita oman arkensa rakentajia (Eskelinen & Kinnunen 2001, 14; Riihelä 1996, 18; Turja 2017, 41). Kun kyseessä on lapsia koskevat päätökset, on lapsilla oltava mahdollisuus vaikuttaa ja kertoa mielipiteensä (Turja 2017, 168).

Lasten osallisuus ja kuuleminen ovat varsinkin 2000-luvulla saaneet yhä enemmän jalansijaa tutkimuksissa. Rinnalle on noussut myös toimijuuskäsite, joka käsitetään sosiaalisen toiminnan tuotoksena (Leonard 2016, 148, 150; Mayal 2002; Turja & Vuorisalo 2018, 42–46). Helin, Kola-Torvinen ja Tarkka (2018) kirjoittavat osallisuuden määrittävän sen sijaan vastavuoroisessa suhteessa, jossa lapsi saa olla tietoisesti vaikuttamassa. Osallisuus lähtee ihmisistä itsestään ja rakentuu vuorovaikutuksessa. (Helin ym. 2018, 15.) Lasten osallisuus tarkoittaa lasten aitoa kuuntelua ja heidän kiinnostuksen kohteidensa huomioon ottamista ja arvostamista (Karlsson & Stenius 2005, 7). Jotta osallisuus voi toteutua, on lasten itse tunnettava osallisuuden tunne itsessään (Karlsson 2005, 8). Osallisuus tarkoittaa lasten aitoa mahdollisuutta vaikuttaa yhteiseen toimintaan (Leskinen 2019, 151). Aikuisten tulee olla sensitiivisiä, sekä kannustaa, motivoida ja innostaa lapsia (Helin ym. 2018, 15; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24).

Varhaiskasvatuslaki uudistui vuonna 2018 ja se painottaa lasten oikeutta oppia ja olla osallisena omaan elämäänsä liittyvissä asioissa. Laki toimii pohjana varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen oppimissuunnitelmille. Uusi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) nostaa myös lasten osallisuuden uudelle tasolle ja se kulkeekin mukana jokaisessa asiakirjan osa-alueessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) linjataan, että varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja, sekä kannustaa

oma-aloitteisuuteen. Jotta lasten mielipiteet saadaan esille, vaatii se osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä.

Pro gradu -tutkielmassani haluan tutkia, miten kasvattajat näkevät osallisuuden, sekä miten lasten osallisuus näkyy esiopetusryhmien toiminnassa, sen suunnittelussa ja arvioinnissa. Tutkin myös sitä, onko kasvattajien ajatukset osallisuudesta muuttuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Päivähoito ja esiopetus ovat hyviä paikkoja toteuttaa tutkimus, sillä siellä lapset viettävät suuren osan päivästä ja näin ollen se on paikka, missä lasten kuuluisi saada vaikuttaa. Esiopetus kuuluu opetusvelvollisuuteen, jolloin se kattaa kaikki esiopetusikäiset lapset.

Aluksi kerron lasten asemasta yhteiskunnassa, jonka jälkeen avaan osallisuuden ja toimijuuden käsitteitä. Koska tutkimukseni kontekstina on päiväkotia, avaan seuraavaksi erilaisia varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavia lakeja ja säädöksiä sekä varhaiskasvatussuunnitelman (2018) ja esiopetuksen opetussuunnitelman (2014) perusteita. Tutkimusosiossa kuvaan tutkimusmenetelmäni, sekä esitän tutkimuskysymykseni. Tämän jälkeen esitän tulokset, sekä niihin liittyvät eettiset ajatukset ja pohdinnat. Lopuksi pohdin tulevia jatkotutkimuskohteita.

2 ARVOPERUSTA

2.1 Lasten oikeudet

Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa, jonka Suomi ratifioi 1991, on mainittu, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, kertoa mielipiteensä ja saada tietoa oman mielipiteensä tueksi. Sopimuksessa painotetaan lasten oikeutta ajatuksen-, uskonnon- ja omantunnonvapauteen. Sopimuksessa korostetaan myös yhdenvertaista ja demokraattista toimintatapaa. (Lapsen oikeuksien sopimus 1991, §2, §3, §12, §13, §17, §29.)

Vaikka lasten oikeudet ovat laajentuneet, eroavat ne vielä suuresti aikuisten oikeudellisesta asemasta (Alanen & Bardy 1990, 58). Lapsilla ei ole täysiä kansalaisoikeuksia, vaan he ovat ennemminkin suojelun kohteita ja vajaavaltaisia aikuisiin nähden (Alanen 2016, 164; Alanen & Bardy 1990, 65; Kuivakangas 2002, 34). Aikuiset ovat päätösvallassa ja vastuussa lapsista lasten ollessa alaikäisiä (Kuivakangas 2002, 34). Lasten oikeudet painottuvat suureksi osaksi suojelun ja hyvinvoinnin piiriin, kun taas myötä määräämiseen ja autonomiaan kuuluvat oikeudet ovat enemmänkin aikuisten oikeuksia (Alanen & Bardy 1990, 63). Lapset ovat kuitenkin tulleet oikeuksien myötä tasa-arvoisiksi keskenään, eikä lapsia erotella toisistaan esimerkiksi syntyperänsä vuoksi (Alanen & Bardy 1990, 58–59).

Aikuiskeskeisessä maailmassa lasten mielipiteet eivät ihmeemmin ole vaikuttaneet aikuisten elämään (Kuivakangas 2002, 33). Lasten pienuus ja riippuvaisuus muista ihmisistä on vaikuttanut siihen, ettei heitä aina edes huomata ja heidän mielipiteensä ovat tulleet esille joidenkin toisten välittäjien, esimerkiksi aikuisten kautta (Alanen 2016, 166–169). Yksi merkittävä tekijä lasten unohtamiseen on vaikeus ymmärtää lapsia, sillä lasten ajatuksia, kokemuksia ja mielipiteitä voi olla vaikea kuulla ja tulkita (Hakkola & Virsu 2000, 33; Kuivakangas 2002, 33; Riihelä 1996, 185). Lapsilla on kuitenkin oikeuksia, kun kyseessä ovat heitä koskevat päätökset, ja tästä syystä lasten on saatava vaikuttaa ja heidän mielipiteillään täytyy olla väliä (Alanen & Bardy 1990, 60, 64; Eläköön lapset –

lapsipolitiikan suunta 2000, 7; Kuivakangas 2002, 33). Myös lapset itse pohtivat omaa asemaansa aikuiseen ja sitä, miksi heitä nyt kuunnellaan enemmän (Alanko 2013, 136–137).

2.2 Sukupolvijärjestelmä

Käsitys lapsuudesta muuttuu eri aikoina sekä eri kulttuureissa ja yhteisöissä (Alanen & Bardy 1990, 9; Riihelä 1996, 19). Erikoinen tapa ajatella lapsuutta vain välivaiheena tulee esille, kun lapset sijoitetaan niin sanottuihin yhteiskunnan odotushuoneisiin, joissa he oppivat tarvittavat taidot ja kehittyvät kohti aikuisuutta (Alanen & Bardy 1990, 11, 59). Lapsia on siis kasvatettu tulevaisuutta varten, yhteiskunnan aikuisiksi. Tällöin on keskitytty lapsen osaamattomuuteen ja keskeneräisyyteen (Turja 2017, 39).

Lasten ja aikuisten erot tulevat vahvasti esille, kun tarkastellaan sukupolvijärjestelmää, jonka myötä lapset ja aikuiset on laitettu hierarkkiseen asemaan. Sukupolvijärjestelmässä on kolme olennaista piirrettä, joista ensimmäisenä on lasten ja aikuisten erottelu omiin instituutioihinsa. Toinen piirre on erottaa lapset ja aikuiset iän perusteella, kuten jako alaikäisiin ja täysi-ikäisiin osoittaa. Tämän jaottelun perusteella alaikäiset ovat riippuvaisia täysi-ikäisistä. Kolmas sukupolvijärjestelmää kuvaava ominaisuus on aikuisten vallankäyttö, jonka myötä lasten mahdollisuus vaikuttaa yhteiskuntaan jää vähäiseksi. (Alanen & Bardy 1990, 88–90.) Mitä vanhemmiksi lapset tulevat, sitä enemmän heillä on vaikuttamisen mahdollisuuksia ja välineitä siihen (Kangas 2016, 56).

Asenteet kuitenkin muuttavat sukupolvijärjestelmää ja nykyaikana lapset nähdään yhä enemmän aktiivisina omaan elämäänsä vaikuttajina ja lapsuutensa rakentajina (Alanen & Bardy 1990, 86, 91). Asenteiden muutosten myötä myös lapsuus mielletään yksilölliseksi ja tärkeäksi vaiheeksi ihmisen elämässä (Alanen & Bardy 1990, 9; Eläköön lapset – lapsipolitiikan suunta 2000, 7). Sukupolvijärjestelmän muuttumisen myötä on mahdollisuus siihen, että eri-ikäiset ihmiset saavat tasa-arvoisen aseman yhteiskunnassa (Alanen & Bardy 1990, 92). Alasen

(2016, 166) mukaan vanha sukupolvijärjestelmä ei enää toimi nyky-yhteiskunnassa, mutta uuttakaan ei voida ottaa vielä käyttöön, sillä sukupolvijärjestelmän vaihdos on hidas prosessi ja uuden järjestelmän vakiinnuttaminen vie oman aikansa.

2.3 Lapsuuskäsitys, lapsuusnäkökulma ja lasten näkökulma

Lapset ovat aktiivisia, sosiaalisia ja uteliaita oman arkensa rakentajia (Eskelinen & Kinnunen 2001, 14; Riihelä 1996, 18; Turja 2017, 41). Lapset eivät siis ole vain passiivisen hoivan kohteita, joita aikuiset muokkaavat (Strandell 1995, 10). Lapset muodostavat sisäisen mallin ja maailmankuvan fyysisestä ja sosiaalisesta todellisuudesta, jonka avulla he rakentavat omaa maailmaansa (Rauste-von Wright, Von Wright & Soini 2003, 39). Turja (2007) kirjoittaa modernista lapsuuskäsityksestä, joka näkee lapset pätevinä ja tasa-arvoisina yksilöinä. Lapsilla on siis oikeus esittää mielipiteensä ja osallistua itseään koskeviin päätöksentekotilanteisiin. (Turja 2007, 168.) Lapset ovat tietoisia olentoja, joilla on oikeus olla sellaisia kuin ovat juuri tässä ja nyt (Laajarinne 2011, 158).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) lapset nähdään myös aktiivisina oppimaan uutta. Helin ym. (2018) mukaan oppimista tapahtuu kaikkialla, se on kokonaisvaltaista ja lapset ovat osallisena omassa oppimisessaan. On tärkeää löytää ne lasten vahvuudet, jotka motivoivat oppimiseen. Kun lapset ovat tietoisia mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan elämäänsä, edistää se oppimista. (Helin ym. 2018, 13.) Lapset eivät ole kuitenkaan aina tietoisia omista vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksista (Väljærvi 2019, 96).

Osallisuus-käsitteeseen liittyy lapsuusnäkökulma sekä lasten näkökulma. Lasten omat näkemykset sekä lasten aktiiviset roolit tiedon tuottamisessa kuuluvat lasten näkökulmaan. Lasten näkökulmassa lapset siis nähdään aktiivisina osallistujina ja vaikuttajina (Kankaanranta 1998, 43). Kun lasta tarkastellaan yhteiskunnallisten olosuhteiden kautta, on kyse lapsinäkökulmasta. Tällöin tarkastellaan esimerkiksi lasten asemaa ja miten yhteiskunta siihen vaikuttaa. (Turja 2007, 167.)

Lasten näkökulmaa voi olla vaikea tavoittaa, koska lasten kommunikointitapoja ovat muun muassa kielellisen tavan lisäksi myös kehonkieli. Aikuiset eivät voi samaistua lapsiin ja ainoa tapa päästä lähemmäksi lasten maailmaa on tulkita lasten näkökulmaa. Aikuiset voivat päästä lähelle lasten näkökulmaa, jos he arvostavat lasten kulttuuria ja sitä tapaa, miten lapset kokevat maailman. Jotta lapsia ja heidän tarpeitaan voidaan ymmärtää, on tärkeää huomata ja tavoittaa lasten maailman keskeisimmät ja tärkeimmät asiat sekä heille ominaiset ajattelu- ja toimintatavat. (Hintikka 2004a, 9, 23.) Alasen ja Bardyn (1990) mukaan yhteiskunnassa tarvitaan avoimempi suhtautumistapa, joka antaisi lapsille enemmän tilaa toimia. Kun aikuiset ovat herkkiä kuulemaan lasten ajatuksia ja pohdintoja, lasten mielipiteet ja näkökulma saadaan esille (Alanen & Bardy 1990, 60; Riihelä 1996, 38.) Osallisuuden mahdollistamisessa on tärkeää, että aikuisten kiinnostusten kohteet tulevat lähelle lasten näkökulmaa (Emilson & Folkesson 2006, 235). Kankaan (2016, 56) tekemässä tutkimuksessa selvisi, että aikuisten asenteet ovat suuressa osassa osallisuuden toteutumisessa.

3 LASTEN OSALLISUUS JA TOIMIJUUS

3.1 Osallisuus ja toimijuus -käsitteet

Lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (1989) ja Suomen perustuslakiin (2000) (Asetus lapsen oikeuksia -- 60/1991). YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) korostetaan lasten suojelua. Kuitenkaan lasten suojeleminen ei tarkoita, etteikö lapsella ole omia mielipiteitä (Turja & Vuorisalo 2017, 37).

Osallisuus on käsitteenä hyvin monitahoinen ja sen määrittely ei ole ongelmattonta (Leinonen 2016, 18). Helin ym. (2018) mukaan osallisuus on olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin, sillä ihmiset perusluonteeltaan kuuluvat johonkin. Osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa, mutta varsinainen osallisuus lähtee ihmisistä itsestään, sekä heidän kokemuksistaan. (Helin ym. 2018, 15.) Jokainen kokee osallisuuden yksilöllisesti (Leinonen 2016, 19). Lasten osallisuus tarkoittaa lasten aitoa kuuntelua, jolloin toiminnan lähtökohdaksi nousevat lasten omat näkökulmat (Karlsson & Stenius 2005, 7). Lasten on saatava olla yksilöitä, joiden tarpeet ja kiinnostusten kohteet otetaan huomioon ja niitä arvostetaan (Hytönen 1998, 14). Lasten mielipiteet ja kysymykset ovat tärkeitä, sillä niiden avulla he oppivat ymmärtämään syvällisesti asioita ja rakentamaan omaa arkeaan (Riihelä 1996, 21). Lasten aktiivisuutta lisää lasten mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa omaa toimintaansa, jota voidaan tukea muuan muassa antamalla lapsille aikaa (Hakkola & Virsu 2000, 15–16).

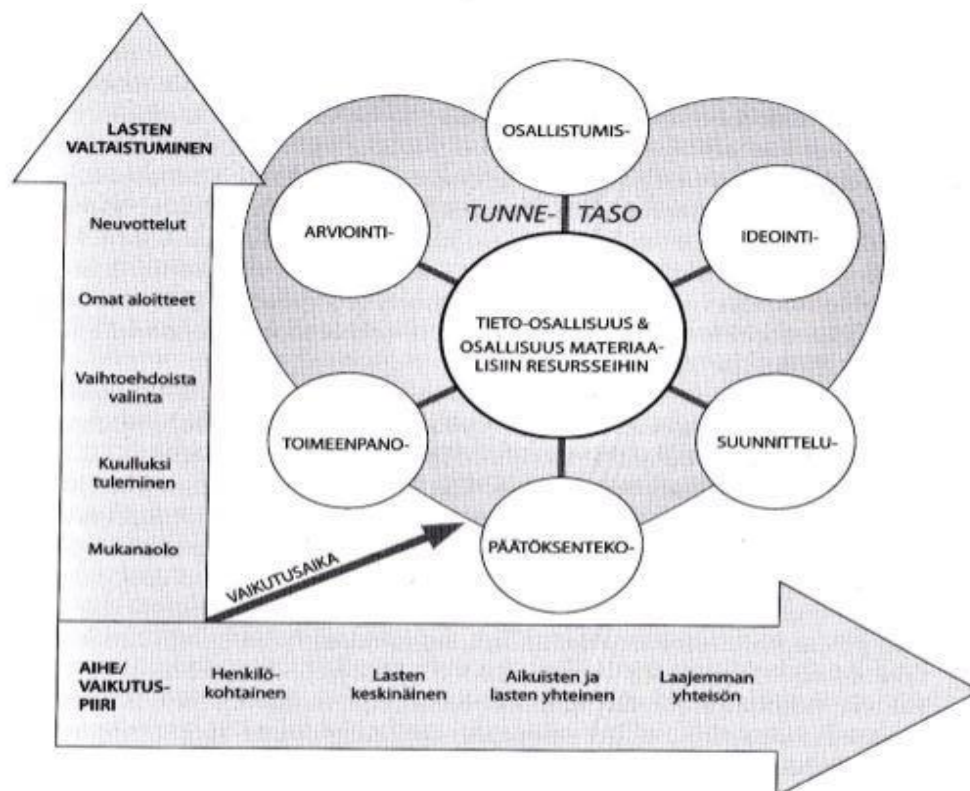
Aikuiset mahdollistavat lasten osallisuutta antamalla heille tilaa esittää ja toteuttaa omia ehdotuksiaan. Aikuisten tehtävänä on kannustaa, motivoida ja innostaa lapsia. (Riihelä 1996, 130.) Lasten oppimisen ja toiminnan kannalta on tärkeää, miten toimimme, kun lapset kysyvät ja selittävät meille asioita (Lipponen 2017, 31). Heli ym. 2018 mukaan aikuisten on oltava läsnä ja hetkessä mukana, sekä kohdattava lapsi sensitiivisesti. Jos lapsi ei osaa puhua, on aikuisten tehtävä poimia lasten viestit. Aikuiset havainnoivat lapsia, ja heidän tulee huomioida

myös sanattomia viestejä (Clark 2005, 491, Pramling Samuelsson 2004). (Helin ym. 2018, 15.) Kasvattajat saattavat myös ajatella, että kaikkien lasten on osallistuttava toimintaan ja käyttäytyvä tilanteessa tietyllä tapaa (Emilson & Johansson 2013, 61). Samoin myös lapset saattavat käyttäytyä juuri niin kuin ajattelevat aikuisen haluavan heidän käyttäytyvän (Eide & Winger 2008, 82).

Osallistumisen tasot jakaantuvat pinnallisen ja syvällisemmän tason väliin. Kun lapsille tiedotetaan suunnittelusta, on kyse pinnallisesta osallistumisesta. Kun taas lapset pääsevät itse suunnittelemaan ja vaikuttamaan lopputulokseen, on kyseessä syvällisempi osallistuminen. Näiden välille sijoittuu osallistuminen, jossa lasten mielipiteitä kysellään. (Kukkonen & Horelli 2002, 28.) Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) tutkimuksessa selvisi, että osallisuus käsitetään hyvin eri tavoin. Osa vastaajista esimerkiksi mielsi osallisuuden puhtaasti aikuisten rajaa- missa vaihtoehtoissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi. (Venninen ym. 2010.)

Turjan osallisuuden mallissa (kuvio 1), joka osin pohjautuu Hartin (1992, 8) ja Shierin (2001, 111) malleihin, osallisuus nähdään eri ulottuvuuksina: valtaistuminen, vaikutuspiiri ja ajallinen ulottuvuus. Ensimmäisessä ulottuvuudessa, eli lasten valtaistumisessa, osallisuutta tarkastellaan aikuisten ja lasten välisten valtasuhteiden kautta. Tässä joko aikuiset tai lapset ovat johtamassa toimintaa tai toimintaa rakennetaan yhdessä. Lasten toiminnan ja vaikuttamisen mahdollisuudet ovat yhteydessä siihen, miten paljon aikuiset jakavat tietoa ja miten paljon lapset pystyvät osallistumaan. Valtaistumisen aste voi vaihdella päivästä ja tilanteesta toiseen. Valtaistumiseen liittyy luvan pyytäminen, vaihtoehtoista valitseminen, kuulluksi tuleminen ja mukanaolo. Toinen osallisuuden ulottuvuus on osallisuuden vaikutuspiiri, eli keneen toiminta, asia ynnä muut seikat vaikuttavat ja ketä siinä on mukana. Lapset voivat helpoiten vaikuttaa esimerkiksi siihen, minkä verran he syövät tai juovat ja mitä he tekevät vapaan toiminnan aikana. Vähemmän lapset pääsevät vaikuttamaan todelliseen päätöksentekoon, jossa päätetään esimerkiksi projektien ideoinnista, toimintatilojen muokkauksesta, uusien lelujen hankinnasta tai päivärytmistä sopimisesta. Lapset pystyvät ilmaise- maan toiveitaan helpommin tilanteissa, joissa ei ole niin sanottua vahvaa käsikir- joitusta, kuten askartelu- ja lauluhetkillä sekä retkillä. (Turja 2017, 51–52, 54.)

Aikuisten suunnittelemat tiukat aikataulut voivat estää lasten osallisuutta (Venninen ym. 2010). Kiilin (2006, 99) tutkimuksessa todettiin myös, että lapsia kyllä kuunnellaan, mutta lopullisia päätöksiä eivät lapset ole tekemässä. Välijärvi (2019, 93) kirjoittaa kouluikäisille tehdyssä tutkimuksessa, että erilaisten hankkeiden avulla lasten ääntä on saatu paremmin kuuluviin, mutta nämä eivät ole kuitenkaan olleet pysyviä toimintamuotoja. Turjan (2017) mallin kolmas ulottuvuus, eli ajallinen ulottuvuus, tarkoittaa osallisuuden tapahtuvan erimittaisissa jaksoissa - osa vaikuttaa tässä ja nyt, esimerkiksi metsäretket, kun taas osa vaikuttaa kauemmas ja pitkäkestoisemmin, kuten säännöt ja projektit. Dokumentoinnin avulla toiminnasta voidaan saada pitkäkestoisempaa. Se miten lapset saavat olla mukana toiminnan eri vaiheissa ja vaikuttaa toimintaan, on yhteydessä osallisuuden kokemuksiin. (Turja 2017, 51–52.)

KUVIO1 Lasten osallisuuden moninaisuuden kuvaus (Turja 2017, 48)

Lapset pystyvät kertomaan lähiympäristöään koskevia toiveita ja tarpeita ja ovat kykeneviä suunnittelemaan omaa elämäänsä. Lapset on otettava mukaan heitä koskevien asioiden suunnitteluun. (Eide & Winger 2008, 72; Kukkonen &

Horelli 2002, 28.) Kukkonen ja Horelli (2002) pitävät tärkeinä lapsilähtöisiä työskentelytapoja, kun lapset ovat mukana suunnitelmassa. Lapsen tunne toimijuudesta vahvistuu, kun hänelle annetaan mahdollisuus olla mukana itseään koskevien asioiden suunnittelussa. (Kukkonen & Horelli 2002, 28.)

Lapsille tärkeintä osallisuutta on vaikuttaa tässä ja nyt (Karlsson 2005a, 8). Osallisuuden kuuluukin olla mukana jokaisessa asiassa mitä tehdään (Leskinen 2019, 152). Jotta osallisuus voi toteutua, on lapsen itse tunnettava osallisuuden tunne itsessään (Karlsson 2005a, 8). Välijärvi (2019, 93) kirjoittaa siitä, että vaikka lapset ovat aktiivisia osallistumaan, heidän voi olla vaikea hahmottaa miten he oikeasti vaikuttavat päätöksiin. Katajan (2016) mukaan lasten luovuus pääsee valloilleen, kun he tiedostavat mahdollisuutensa toimia tietyissä raa-meissa. Lapsille on siis kerrottu, mitkä asiat vaikuttavat toimintaan. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi toisten ajatukset, resurssit, aika ja raha. (Kataja 2016, 68.)

Osallisuus rakentuu sosiaalisissa ympäristöissä tapahtuvissa vastavuoroisissa suhteissa, joissa lapset tuntevat saavansa vaikuttaa. Osallisuuden rinnalla puhutaan toimijuudesta. Näillä kahdella käsitteellä on eronsa. Osallisuus on sitä, että lapsilla nähdään olevan mahdollisuuksia ja kykyjä vaikuttaa sekä ottaa osaa päätöksentekoon. Toimijuudessa korostuu se, mitä lapset tekevät ja miten lasten oma toiminta vaikuttaa heidän elämään ja elinympäristöön. Käsitteet ovat kuitenkin lähellä toisiaan. Kun mietitään, miten toimijuus toteutuu, vastaa osallisuuden teoria kysymykseen luoden sille pedagogisia ratkaisuja. (Leonard 2016, 148, 150; Mayall 2002; Turja & Vuorisalo 2017, 42–46.)

Kognitiiviset ja kielelliset taidot mielletään vahvasti itsensä ilmaisuun. Tämän vuoksi ajatellaan, etteivät pienet lapset osaa ilmaista mielipidettään eivätkä ymmärrä syy-seuraussuhdetta. Toimijuudessa on kuitenkin tärkeää, että lapset voivat toiminnallaan kertoa mielipiteensä ja ilmaista ajatuksiaan. Aikuisilla on keskeinen rooli siinä, miten lasten toimijuus toteutuu. (Leonard 2016, 150; Mayall 2002; Turja & Vuorisalo 2017, 43.)

Toimijuudessa on tärkeää tiedostaa lasten yksilöllisyys. Toimijuus rakentuu suhteissa muihin. Niin lasten kuin aikuistenkin toimijuuteen vaikuttaa eri-

laiset rakenteelliset, sosiokulttuuriset ja kontekstuaaliset tekijät. Aikuiset vaikuttavat siihen, miten lapset pääsevät erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin. Näissä verkostoissa lapset puolestaan toimivat aktiivisesti ja rakentavat omaa toimijuuttaan. (Lehtinen & Vuorisalo 2007, 214–216; Turja & Vuorisalo 2017, 44.) Alangon (2013) tutkimuksessa tutkittiin osallisuutta oppilaskuntatoiminnassa. Monesti juuri opettajat ehdottivat jotakin osallistujaa ryhmään. Näin aikuiset itse valitsevat mielestensä oikeat lapset ryhmään. Tässä tutkimuksessa selvisi myös, etteivät 1-2-luokkalaiset päässeet oppilaskuntaan mukaan. Ongelmia oli myös tiedottamisessa eivätkä oppilaskuntaan hakijat saaneet paljon tietoa siitä, mihin olivat menossa. Oppilaskunta koettiin kuitenkin hyväksi paikaksi saada oma ääni kuuluviin. (Alanko 2013, 118, 124–125, 130–132.)

3.2 Vuorovaikutus ja osallisuus

Osallisuuteen tarvitaan aina vähintään kaksi ihmistä, jotka keskustelevat vastavuoroisesti, kuuntelevat toisiaan ja toimivat yhdessä. Osallisuus näkyy vuorovaikutuksessa tunteena ja fyysisenä tekona. (Karlsson 2005a, 8.) Tämä vaatii sen, että kasvattajat ovat läsnä ja sensitiivisessä vuorovaikutuksessa lasten kanssa (Helin ym. 2018, 15). Lasten osallisuutta ei ole olemassa ilman aikuisten osallisuutta ja vastuuta (Kataja 2016, 67).

Karlssonin (2000) mukaan lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa on kaksi toimintamallia, arvioiva ja kyselevä malli sekä dialoginen ja demokraattinen malli. Aikuisten ohjaamassa arvioivassa ja kyselevässä mallissa lapset vastaavat aikuisten kysymyksiin, jolloin lasten mielipidettä ei arvosteta. (Karlsson 2000, 60–62.) Tämä voi näkyä myös siinä, että vaikka lapset sanoisivat mitä vain, se ei muuta aikuisten mielipiteitä tai toimintoja (Emilson & Folkesson 2006, 229). Aikuisten mielestä myös erilaiset asiat vaikeuttavat lasten mukaan ottamiseen, kuten henkilökunnan puute, ryhmien erot, sekavat toimenkuvat sekä ikärakenne (Stenvall & Seppälä 2008, 21). Venninen ym. (2010) saivat samanlaisia tuloksia, kun he tutkivat lasten osallisuutta pääkaupunkiseudulla. Heidän tutkimukses-

saan osallisuuteen vaikuttivat lapsiryhmän koko, henkilökunnan määrä, vaihtuva henkilöstö, tiukka päivärytmi sekä kieltojen suuri määrä. (Venninen ym. 2010.) Laajarinne (2011, 150–151) kirjoittaakin kirjassaan, että ryhmäkokojen pienentäminen ja opettajien lisääminen muuttaisi paljon asioita parempaan suuntaan. Joskus myös kiire, esimerkiksi uloslähtötilanteessa vaikuttaa vuorovaikutustilanteisiin ja osallisuuteen (Holkeri-Rinkinen 2009, 218; Venninen ym. 2010). Karlssonin (2000) mukaan dialogisessa ja demokraattisessa, eli keskusteleavassa, mallissa aikuiset tai lapset voivat kumpikin olla aloitteentekijöitä, jonka jälkeen keskustelu etenee vastavuoroisesti. Tämä malli korostaa yhdenvertaisuutta, kunniotusta ja toisen ymmärrystä. (Karlsson 2000, 62–63.)

Aikuisten kuuluu olla tietoisia lasten yksilöllisistä itseilmaisun keinoista ja taidoista, kuuntelu- ja ajattelutaidoista, temperamentista, oikeuksista, sekä kyvystä luottaa itseensä. Lasten aiemmat kokemukset yhdessäolon hetkistä aikuisten kanssa vaikuttavat siihen, miten lapset toimivat tulevaisuudessa Aikuisten kanssa. Aikuisten kuuluu tukea lapsia vuorovaikutustilanteissa ja heidän on osattava kuunnella ja havainnoida lapsia, sekä olla aidosti läsnä. (Turja 2007, 175–176.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kirjoitetaan, että lapsia kuuluu rohkaista kyselemään ja ihmettelemään. Aikuisten täytyy kannustaa lapsia ja iloita heidän onnistumisistaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24.)

Väljärven (2019, 24) kirjoittamassa raportissa puhutaan siitä, kuinka kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen voivat vahvistaa lasten pärjäämistä eri elämän osa-alueilla. Helin ym. (2018) painottaa sitä, että lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taidot vahvistuvat, kun lapsia arvostetaan, heidän ajatuksiaan kuunnellaan ja he saavat toimia hyvissä vuorovaikutussuhteissa toisten kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja, sekä ymmärtävät yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Aikuisten tulee huolehtia siitä, että jokainen lapsi pääsee osaksi toimintaa ja leikkejä. Aikuisten sensitiivisyys ja kyky tulkita lasten näkökulmia vaikuttaa siihen, millainen vuorovaikutus lasten kanssa on. (Helin ym. 2018, 15.) Aikuiset ovat tärkeässä asemassa vahvistamassa sitä, onko lasten mielipiteellä väliä vai ei (Väljärvi 2019, 94).

Osallisuudessa on tärkeää luottamus itseen ja lähellä oleviin ihmisiin. Lapsia täytyy välillä rohkaista itseilmaisuuksiin ja osallistumiseen. (Turja 2017, 49.) Aikuisten täytyy antaa lasten tehdä asioita itse (Leskisenoja 2019, 151). Aikuisten täytyy luottaa lapsiin toimijoina. Aikuisten täytyy olla valmiita muuttamaan valmiita suunniteltuja toimintamalleja, jotta he voivat avoimesti suunnitella ja toteuttaa toimintaa lasten kanssa (Laajarinne 2011, 157; Turja 2017, 49). Aikuisten oma muutos ei aina riitä, ellei myös instituutioiden johto ole tukemassa osallisuutta (Väljjarvi 2019, 96).

Percy-Smith (2012) kirjoittaa tutkimuksessaan, jossa on selvitetty sosiaalista oppimista ja sovittelua, että kun puhutaan lasten osallisuudesta, on keskityttävä myös laatuun. Hän korostaa, ettei osallisuutta saa nähdä vain lasten ideoiden ja näkökulmien kuunteluna. Osallisuuden kuuluisi olla yhteydessä lasten elämisen ja kokemusmaailmoihin. Osallisuusprosessissa on tärkeää erilaisuuden ja eri näkökantojen ymmärtäminen ja niihin perustuva yhteinen työskentely. (Percy-Smith 2012,12–29.)

Miten lasten ääntä sitten saadaan konkreettisesti esille? Mitä keinoja kasvattajilla on? Tähän löytyy varmasti monia vastauksia ja jokainen voi kehittää omia osallisuuden välineitä. Karlsson (2005b) on kehittänyt sadutusmenetelmän, jossa vallitsee demokraattinen ja kuunteleva kulttuuri. Lasten ajatukset kirjataan ylös paperille juuri sellaisenaan, miten lapset ne itse kertovat. Tarinaa ei saa johdatella eikä siihen vaikuttaa. Lapsi on tottunut siihen, että kun aikuinen kysyy jotain, on aikuisella yleensä oikea vastaus mielessä. Tällöin lapset saattavat vastata miten olettavat aikuisten haluavan ja saattavat joskus jopa pelätä vastauksista. Sadutuksessa tätä vaaraa ei ole, koska lasten tarinat tulevat heidän omista ajatusmaailmoistaan. Kun aikuiset kirjaavat kaiken juuri niin kuin lapset ovat sen kertoneet, viestittää se, että lasten ajatuksia kunnioitetaan. Kun tarina on kirjoitettu ylös, se luetaan lapsille. Sadutus voi olla yksilö-, pari- tai ryhmäsadutusta. Isommat lapset osaavat jo kertoa satuja, mutta entäpä pienet? Pienillä sadutus voi esiintyä leikin havainnoimisena. Aikuiset siis kirjaavat lasten leikin tarkasti

ylös. Leikistä kirjataan ylös lelut ja ilmeet sekä mahdolliset sanat ja äänteet. Sadutuksessa on tärkeää, että kirjataan ylös vain se mikä nähdään, eikä tehdä itse omia johtopäätöksiä. (Karlsson 2005b.)

Toinen keino saada lasten ajatuksia esille on kasvunkansio, johon on koottu lasten omia tuotoksia. Kankaanranta (1998) korostaa kasvunkansiota välineenä, jonka avulla muille välittyy tieto opituista ja tehdyistä asioista. Se on myös lapsille itselleen tärkeä, sillä he pystyvät itse käymään läpi eri vaiheita elämästään kansion avulla. Lapset voivat näyttää kansion avulla muille omia töitään ja sinne voi lisätä myös esimerkiksi lasten itsearvioinnin. (Kankaanranta 1998, 70.)

Leikin avulla osallisuus ja toimijuus voidaan ottaa hyvin huomioon. Ryhmään kuuluminen on tärkeää, sillä ryhmissä tapahtuu vertaisoppimista. Leikin avulla voidaan vahvistaa myös myönteistä ilmapiiriä ja se tuottaa lapsille iloa. Leikissä lapset saavat itse päättää asioista ja ohjata leikkien kulkua. Leikin avulla lapset rakentavat merkityksiä itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Lapset muokkaavat leikissä olevia olosuhteita toisten lasten ja aikuisten kanssa. Henkilökunnan rooli on merkittävässä osassa leikeissä, sillä vain siten leikki voi mahdollistaa kaiken tämän. (Helin ym. 2018, 14.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) nostaa tärkeäksi lasten kuulemisen työkaluksi pedagogisen dokumentoinnin, jonka on tarkoitus toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen tärkeä työmenetelmä. Tämä menetelmä mahdollistaa myös lasten osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saadaan tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta. Näistä esiin nousevat havainnot ovat apuna toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa. Lasten kanssa voidaan jutella esimerkiksi kuvista ja piirustuksista, jonka lisäksi pedagogisesta dokumentoinnista saatujen tietojen avulla muokataan työtapoja, oppimisympäristöjä sekä toiminnan tavoitteita, menetelmiä ja sisältöjä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 37.)

Muita osallisuuden tapoja ovat muun muassa yhteisten sääntöjen laatiminen, erilaiset kokoukset ja lasten suunnittelemat viikot sekä erilaiset projektit ja tapahtumat. On tärkeää myös jakaa hyväksi koettuja menetelmiä kasvattajatiimissä, jolloin teoria, kokemukset ja kehittyminen yhdistyvät. (Turja 2017, 55.) Kankaan (2016) tutkimuksessa osallisuutta tuettiin muun muassa siten, että lasten ideoita otettiin toimintaan mukaan ja lapsia kuunneltiin. Tämä mahdollistui hyvällä pedagogisella suunnittelulla ja pienryhmätoiminnalla. (Kangas 2016, 57.). Pienryhmätoimintaa pidettiin tärkeänä myös Virkin (2015, 112) väitöstutkimuksessa. Yksi osallisuuden tapa on myös äänestys (Venninen ym. 2010).

Kun osallisuus toteutuu, sillä on paljon hyviä vaikutuksia. Osallisuuden ja oppimisen välillä on selkeä yhteys (Johansson & Sandberg, 2010, 241). Turjan (2017) mukaan osallisuus kehittää lasten metakognitiivisia taitoja ja yhteistoimintataitoja, selkiyttää käsitystä itsestä, sekä lisää itseluottamusta. Lasten osallisuudessa on otettu huomioon myös yhteiskunnan sopimusten arvot. Lasten osallisuuden kautta aikuiset näkevät lapset aktiivisina toimijoina sekä peilinä, jonka kautta aikuisten oma pedagoginen asiantuntijuus kehittyy. (Turja 2017, 53–54.)

3.3 Laadukkaampi kasvatustyö osallisuuden avulla

Turja (2007) pohtii artikkelissaan: ”Miksi lasten näkökulman tavoittaminen ja osallisuus on tärkeää?” Hän jakaa kysymyksen vastaukset kolmen näkökulman alle, joita ovat yhteiskunnallinen-, pedagoginen- sekä ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma. (Turja 2007, 168–173.) Näitä kolmea tarkastelukulmaa käsittelem seuraavaksi.

3.3.1 Yhteiskunnallinen tarkastelukulma

Yhteiskunnallinen tarkastelukulma käsittelee lasten oikeutta olla mukana päätämässä heitä koskevissa asioissa (Turja 2007, 168). Suomessa on tehty Lapsipoliittinen ohjelma, joka tarkastelee yhteiskunnan toimintaa lasten näkökulmasta ja jonka avulla pyritään muokkaamaan yhteiskunnassa vallitsevia lapsikäsitteitä,

arvoja ja asenteita (Eläköön lapset – lapsipolitiikan suunta 2000, 7). Tämä ohjelma edesauttaa modernia lapsuusnäkemyksiä ja kannustaa huomioimaan lapset päätöksenteossa (Turja 2007, 169). Myös aiemmin mainitussa Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1991) linjataan, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, kertoa mielipiteensä ja saada tietoa oman mielipiteen tueksi (Lapsen oikeuksien sopimus 1991, §2).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) painottaa sitä, että varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja vahvistavat arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen. Lasten mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua on henkilöstön tehtävä ja jotta lasten mielipiteet saadaan esille, vaatii se osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 26–27, 30.)

Pekin ja Tammisen (2000) tekemän tutkimuksen mukaan lasten huomioiminen päätöksenteossa ei kuitenkaan näy kentällä ja tällä saralla on vielä kehitettävää. Tutkimuksen vastauksissa näkyi aikuisten valta ja lasten osaamisen vähättely. Vastauksissa ilmeni myös, että aikuiset haluavat suojella lapsia tai he pelkäävät lasten osallisuuden murentavan omaa kasvatusvaltaa. (Pekki & Tamminen 2000 32–34; Turja 2007, 169).

3.3.2 Pedagoginen tarkastelukulma

Pedagoginen tarkastelukulma perustelee lasten osallisuutta modernin kehitys- ja oppimiskäsityksen perusteella, jossa korostuu lapsilähtöinen kasvatus. Konstruktivismiin ja sosiokonstruktivismiin mukaan aikuisten tulee tiedostaa, mitä lapset ajattelevat ja mistä he ovat kiinnostuneita. Tämän myötä aikuiset pystyvät tukemaan lasten osallisuutta tarjoamalla heille merkityksellistä ja sopivan haastavaa toimintaa sekä aikaa ja välineitä itsensä toteuttamiseen. Kun toiminta on lapsille merkityksellistä, heidän motivaationsa paranee ja he sitoutuvat toimintaan paremmin. (Turja 2007, 170.)

Osallisuus ei tarkoita sitä, että lasten jokainen toive toteutetaan, vaan sitä, että kumpikin osapuoli pyrkii keskustelemaan, kuuntelemaan ja suvaitsevaan vuorovaikutukseen (Turja 2007, 170). Vygotskyn (1982) mukaan juuri tällaisessa vuorovaikutuksessa molempien osapuolten odotukset ja kysymykset kohtaavat (Riihelä 1996, 44). Kun lapset ovat itse kuuntelevana osapuolena, kehittyvät heidän tärkeät sosiaaliset taitonsa, sillä he oppivat asettumaan toisten asemaan (Turja 2007, 170–171).

Turjan (2007) artikkelissa esiteltiin tutkimus koskien päättämistä ja osallistumista. Tutkimuksen olivat tehneet Sheridan & Pramling Samuelsson vuonna 2001 Ruotsissa. Tutkimuksessa kohdejoukkona olivat viisivuotiaat lapset. Tutkimuksissa selvisi, että sosiaalinen vuorovaikutus ja demokraattinen toiminta olivat vähäistä, mikä näkyi lasten käytöksessä. Tarvetta olisi siis kehittää sosiaalisen vuorovaikutuksen ja demokraattiseen toimintaan kasvattavia käytänteitä, sekä lisätä lasten kuulemistä, itseilmaisua ja tiedostettua osallisuutta. (Sheridan & Pramling Samuelsson 2001; Turja 2007, 171–173.)

3.3.3 Ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma

Kolmas lasten osallisuuteen vaikuttava peruste on ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma. Tässä tarkastelukulmassa painotetaan henkilökunnan koulutuksen tärkeyttä laadun tuojana (Venninen ym. 2010). Aikuisten tulee olla siis tietoisia lapsen kehityksestä ja lapseen keskittymisen tärkeydestä (Pramling Samuelsson 2004). Asiantuntijuuteen vaaditaan omien käytännönkokemusten reflektointia ja muokkaamista, jonka myötä ihminen tulee tietoiseksi toimintansa hiljaisesta tiedosta ja uskomuksista. (Turja 2007, 173–174.) Tynjälän (1999) mukaan kognitiivinen ristiriita syntyy, kun ihmiselle näytetään hänen arkikäsitteensä ja tieteellisten käsitystensä ristiriitaisuus (Tynjälä 1999, 167). Tämä näkyy muun muassa lasten kanssa toimiessa siten, että lasten erilaiset tavat kokea arkeaan antavat aikuiselle uusia näkökulmia, jolloin kasvattaja jää pohtimaan omia toimintatapojaan (Tauriainen 2000, 218).

Aikuisen on myös otettava lasten ajatukset tosissaan ja annettava niille tilaa. Aikuisen tulee tulkita lasta hänen omista lähtökohdistaan ja arvostettava lasten

mielipiteitä. Lapsen kanssa täytyy viettää aikaa, jolloin lapsen uskomukset, odotukset ja oletukset saadaan selville. Lapsen yksilölliset piirteet täytyy tunnistaa ja niitä täytyy arvostaa. (Turja 2007, 174–175.)

Turja (2007) käsittelee artikkelissaan tekemäänsä tutkimusta, joka keskittyy siihen, miten lasten näkökulmaa ja kyvykkyyttä saataisiin näkyvämmäksi. Jotta lapsen näkökulma saadaan selville, on kasvattajilla oltava rohkeutta kohdata kognitiivisia konflikteja. Kasvattajilta tarvitaan myös pedagogista uskallusta tehdä asiat uudella tavalla. Pedagoginen uskallus tässä tarkoittaa asioiden suunnittelua lasten kanssa, jolloin kasvattaja ottaa aivan uuden suunnan työssään. (Turja 2007.)

Vastauksissa ilmeni myös lasten liiallinen suojeleminen, joka voi rajoittaa lasten elämää. Tämä vaikuttaa muun muassa siihen, että lapsiryhmät ovat samanlaisia ja ryhmien kaikki toiminta on ennakoitu ja tarkkaan mietitty. Lapsille ei siis jää paljon sananvaltaa. Kun tutuista toimintamalleista poiketaan ja osallisuutta kunnioitetaan, lapset oppivat paljon uutta aikuisilta ja aikuiset lapsilta. (Turja 2007, 191, 192.)

3.4 Osallisuutta tukeva oppimisympäristö

Oppimisympäristön, joka pitää sisällään tilat, paikat, yhteisöt, käytänteet, välineet ja tarvikkeet, tulee tukea lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Ympäristön on oltava turvallinen ja terveellinen sekä sellainen, että se ottaa lasten iän ja kehityksen huomioon. Muita oppimisympäristöjä on muun muassa luonto, pihat, leikkipuistot, kirjastot ja museot. Osa oppimisympäristöstä on myös tieto- ja viestintäteknologia. Toiminnassa on oltava monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 16, 32–33.) Lasten on myös oltava itse tietoisia, mitä tiloja ja materiaaleja on tarjolla, jolloin osallisuudelle on paremmat edellytykset (Turja 2017, 50). Tila luo rajoja ja edellytyksiä toiminnalle, vuorovaikutukselle sekä suhteiden muodostamiselle (Strandell 1995, 104–105). Ympäristö joko tukee osallisuutta antamalla rakennusaineita lasten käyttöön tai heikentää heidän aktiivisuuttaan (Lehtinen 2000, 32). Turja (2017,

50) kirjoittaa, että lapset eivät aina pääse kaikkiin tiloihin ja osa leluista voi olla lasten ulottumissa. Vennisen ym. (2010) tutkimusvastauksissa kirjoitettiin, että aikuisten tulee asettaa tarvikkeet lasten saataville.

Toimiva toimintaympäristö motivoi lapsia toimimaan omien kiinnostusten kohteiden innoittamana. Hyvällä toimintaympäristön suunnittelulla lapsille tarjotaan tilaisuuksia toimia ja tehdä havaintoja. Lapset täytyy ottaa mukaan oman toimintaympäristön suunnitteluun, koska silloin he saavat mahdollisuuden tietojensa, taitojensa sekä kekseliäisyytensä käyttämiseen ja kehittämiseen. Aikuis-ten on siis luotava lapsille virikkeellinen ympäristö, jossa lapset saavat rauhassa oppia ja kokea uusia asioita (Hakkola & Virsu 2000, 16–17.) Lapset tulee myös ottaa mukaan oppimisympäristöjen rakentamiseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 32).

Mikäli aikuiset haluavat kehittää ympäristöä lapsia osallistavaksi, vaatii tämä panostusta, suunnittelua ja omien arvojen ja käsitysten muokkaamista. Vaikka aikuiset olisivat kiinnostuneita ympäristöstä, osallisuuden toteutuminen voi vaatia vielä lisäksi esimerkiksi laki- ja asetustekstien muokkaamista lapsiläh- töisiksi. (Riihelä 1996, 5.)

Oppimisympäristöä muokataan tarpeen mukaan lasten kiinnostusten koh- teiden, yksilöllisten taitojen ja tarpeiden mukaan (Virkki 2015, 150). Kun oppi- misympäristöjä kehitetään, otetaan myös huomioon ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys, esteettömyys, valaistus, akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys. (Var- haiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 32–33.) Vaikka toimintaympäristön suunnittelussa ja järjestelyssä on otettu huomioon lasten kiinnostusten kohteet, ei lapsia välttämättä oteta mukaan toimintaympäristön muokkaamiseen (Kangas 2016, 56). Venninen ym. (2010) mukaan tärkeää tiedostaa, että toimintaympäris- tön muokkauksessa on paljon erilaisia vaihtoehtoja, joita aikuiset eivät välttä- mättä ota huomioon. Näitä ovat esimerkiksi tilojen jakaminen sermien ja kalus- teiden avulla, erilaisten leikkitilojen hyödyntäminen ja käyttö luovilla ratkai- suilla, ryhmien välinen yhteistyö sekä lähiympäristön aktiivisempi ja monipuo- lisempi hyödyntäminen. (Venninen ym. 2010.)

Oppimisympäristöön luodaan turvallinen ilmapiiri yhteisesti sovituilla säännöillä ja toimintatavoilla. Tällaisessa ympäristössä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua, jonka lisäksi henkilöstö tukee lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Päiväkodin yhdessä sovitut säännöt ovat läsnä jokaisessa toiminnassa ja ne luovat oppimisympäristöön turvallisen ilmapiirin (Lehtinen 2009, 145). (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 33.) Kun lapset otetaan mukaan tekemään sääntöjä, he oppivat ottamaan vastuuta yhteisesti sovituista asioista, sekä säätelemään omaa käyttäytymistään (Kataja 2016, 66).

3.5 Lasten omaehtoinen toiminta

Lasten itsensä suunnittelema toiminta on omaehtoista toimintaa. Lasten omaehtoinen toiminta on yleensä leikkiä, jossa lapset rakentavat minuuttaan, identiteettiään ja omaa elämäänsä (Hintikka 2004a, 6, 25, 27.) Vähänen (2004) kirjoittaa, että toiminnalla täytyy olla lapsille henkilökohtainen merkitys. Näin lapset voivat rakentaa leikin, kokea sen mielekkääksi ja toimia sen edellyttämällä tavalla. Aiheet omaehtoiseen leikkiin nousevatkin lasten omista kokemuksista, joita työstämällä lapset oppivat elämisen taitoja. (Vähänen 2004, 54–55.) Helinin ym. (2018) mukaan leikissä lapset saavat itse vaikuttaa tapahtumien kulkuun ja päättää asioista. Tällainen leikki motivoi ja tuo iloa lapsille. Leikissä lapset rakentavat merkityksiä itsestään ja ympäröivästä maailmasta, sekä oppivat uusia taitoja. (Helin ym. 2018, 14.)

Lapsilla on enemmän tilaa suunnitella omaa toimintaa niin sanotun vapaan toiminnan aikana (Virkki 2015, 103). Johansson ja Sandberg (2010) tekivät tutkimuksen osallisuuden ja oppimisen yhteydestä. Tutkimukseen osallistui esiopetuksen opettajia ja opiskelijoita. Tässä tutkimuksessa yli puolet vastaajista vastasi osallisuuden näkyvän juuri vapaan leikin aikana. (Johansson & Sandberg 2010, 238.) Valmiiksi suunniteltuihin toimintoihin lapset eivät välttämättä voi vaikuttaa niin paljoa (Kangas 2016, 40–41; Lehtinen 2009, 106). Lapsille luodut leikkiympäristöt ovat suurimmaksi osaksi aikuisten suunnittelema, jonka

vuoksi lasten leikki tapahtuu vain aikuisten sallimissa ja mahdollistamissa olosuhteissa (Helenius 2004, 39). Aikuiset antavat lapsille tarvikkeet leikkeihin, joiden avulla lapset voivat rakentaa ja muokata leikkiään ja leikkiympäristöään (Helenius 2004, 39; Hintikka 2004b, 72; Vähänen 2004, 43). Lapsille on annettava mahdollisuus päättää omista leikeistään, sekä heille on annettava aikaa käsitellä heille merkittäviä asioita (Vähänen 2004, 55).

Aikuisten on helpompi ymmärtää lapsia, jos he aidosti kohtaavat lapset heidän omassa maailmassaan. Aikuisten tulee olla lasten saatavilla leikin aikana ja samalla heidän tulee olla tietoisia leikin kulusta. (Hintikka 2004a, 9, 12.) Hintikan (2004b) mukaan aikuisten on oltava tarvittaessa lasten apuna ja virikkeiden antajina. Heidän tulee kannustaa ja motivoida lapsia, sekä kunnioittaa lasten toimintaa. Aikuisten on kuitenkin muistettava, että heidän tehtävänä on asettaa lasten toiminnalle ja leikille selkeät rajat, jotta lapsilla on turvallista leikkiä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30). (Hintikka 2004b, 64.) Joskus aikuiset voivat pelätä, että osallisuudessa ei ole sääntöjä, jolloin se lisää rajattomuutta ja vapaata kasvatusta (Stenvall & Seppälä, 2008, 22). Aikuiset siis pelkäävät, että jos lapsille annetaan liikaa vapauksia, lapset eivät enää usko heitä (Kiili 2006, 102).

On tärkeää, että kasvattajat tunnustavat leikin merkityksen lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Samalla heidän on tunnistettava asiat, mitkä rajoittavat leikkiä, jotta löydetään leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.) Kasvattajien on pohdittava esimerkiksi sitä, estääkö vai edistääkö päivärytmi ja oppimisympäristöt lasten leikkiä (Helin ym. 2018, 14).

Leikin kuuluu näkyä ja kuulua. Lasten leikki-ideoille ja kokeiluille tulee antaa tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Tärkeää on yhdessä tekemisen riemu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.) Leikissä myös korostuu yhteisöllisyys ja ryhmään kuulumisen tunne (Helin ym. 2018, 14).

4 VARHAISVUOSIEN PEDAGOGIIKKA

4.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslaki (2018, § 20) määrittelee lasten oikeuden osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Päiväkodissa on monia erilaisia mahdollisuuksia lasten osallisuudelle. Osa mahdollisuuksista on spontaaneja, kun osa on tietoisesti järjestettyjä. Monesti päiväkodin arkea ohjaavat ennakkosuunnitelmat, jolloin lasten vaikuttamismahdollisuudet ovat pienet (Emilson & Folkesson 2006, 236). Aikuisten täytyy olla tietoisia osallisuuden perusedellytyksistä, jotta niitä voidaan tukea arjessa. Aiemmin esitellyssä Turjan (2017) lasten osallisuuden mallissa osallisuuden perusedellytyksiä ovat kieleen ja kommunikaatioon, tiedonsaantiin ja materiaalisiin resursseihin liittyvät ehdot sekä luottamus itseen ja muihin. Kokemukset osallisuudesta vaikuttavat eri tavoin ihmisiin. Lasten osallisuuden mallissa on kirjattu koko toimintaprosessi. Lasten tulee saada vaikuttaa jokaisella eri osa-alueella, jotta osallisuus voi toteutua. Heidän tulisi olla mukana koko ideointi-, suunnittelu-, päätöksenteko-, valmistelu-, toteutus- ja arviointiprosessissa. (Turja 2017, 43, 47-49.) Venninen ym. (2010) tutkimuksessa selvisi, että lapset pääsevät vähemmän mukaan suunnitteluhetkiin. Suunnittelu koetaan aikuisten pedagogiseksi toiminnaksi, jossa kuitenkin otetaan lasten kiinnostuksen kohteita huomioon. (Venninen ym. 2010.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) myös painotetaan lasten säännöllistä osallistumista arviointiin. Lapset osallistuvat arviointiin ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivilla tavalla. Arvioinnin kohteena voi olla esimerkiksi oppimisympäristöt. Saatuja tietoja hyödynnetään toiminnan kehittämisessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 55, 61-62.) Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) arviointi nähdään kiinteänä osana esiopetusta. Arvioinnin avulla suunnitellaan ja kehitetään toimintaa, sekä tuetaan lasten hyvinvointia. Esiopetuksessa harjoitellaan itsearviointia esimerkiksi siten, että lapset voivat miettiä, mikä on mukavaa esiopetuksessa ja mitä he ovat siellä oppineet. Lapsilta saatu palaute on otettava huomioon toiminnan kehittämisessä.

(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 29–30.) Venninen ym. (2010) tutkimuksessa selvisi myös, että eniten lapset pääsevät vaikuttamaan arviointiin.

Varhaiskasvatus on lasten suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jonka painopisteenä on pedagogiikka (Varhaiskasvatuslaki 2018, 2§). Lasten ideoiden tulee olla vahvasti mukana toiminnassa, joka vaatii aikuisilta luottamusta siihen, että lasten aloitteista lähtevät toiminnot pitävät sisällään kaiken sen, mitä pidetään elämän kannalta välttämättöminä (Kinos 2001, 38). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) korostetaan varhaiskasvatusta tärkeänä vaiheena lasten kasvun ja oppimisen polulla ja se tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää. Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jota ohjaavat useat velvoitteet. Näitä velvoitteita ovat Suomen perustuslaki, varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatuksesta annettu valtioneuvoston asetus sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7, 15.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) ohjaa valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista. Suunnitelman tavoitteena on yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen koko maassa, sekä varhaiskasvatuksen laadun kehittäminen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) ohjaa kaikkia toimintamuotoja yhteiskunnan järjestämässä ja valvomassa varhaiskasvatuksessa, ja jonka pohjalta varhaiskasvatuksen järjestäjät tekevät paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7–8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) on pohjana jokaisen varhaiskasvatusta järjestävän omalle varhaiskasvatussuunnitelmalle. Tämän lisäksi suunnitelman teossa on otettava huomioon lapsi- ja perhekohtaiset suunnitelmat, kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset, hyvinvointisuunnitelma, kotoutumissuunnitelma sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmat. Henkilöstöllä, lapsilla ja huoltajilla on oltava mahdollisuus osallistua varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 9).

Varhaiskasvatuslain (2018) mukaisesti jokaisella varhaiskasvatuksessa olevalle lapsella on oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Jokaiselle lapselle laaditaan siis oma varhaiskasvatussuunnitelma, jossa on huomioitu lapsen edut ja tarpeet. Lasten henkilökohtaiset tavoitteet asetavat pedagogiselle toiminnalle sisällölliset tavoitteet, jotka otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 9–10, 14.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) linjataan, että varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa lasta oma-aloitteisuuteen. Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja vahvistavat arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen. Lasten mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua on henkilöstön tehtävä. Tarvitaan osallisuutta edistäviä toimintatapoja, sekä rakenteiden tietoista kehittämistä, jotta lasten mielipiteet saadaan esille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 26–27, 30.)

4.2 Esiopetus

Esiopetus on perusopetuslain säätelemää oppimisvelvollisuutta edeltävää toimintaa, johon jokaisen lapsen on osallistuttava ennen kouluun lähtöä (Perusopetuslaki 1998, 26§). Perusopetuslaki ja -asetus, sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus ohjaavat opetussuunnitelman perusteiden laatimista. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8; valtioneuvoston asetus 422/2012). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kirjataan esiopetuksen kestoksi yksi lukuvuosi, johon sisältyy vähintään 700 tuntia. Esiopetusta voidaan järjestää kouluissa tai päiväkodeissa. Esiopetus ja siihen liittyvät materiaalit ovat maksuttomia. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 12–13.)

Esiopetus on varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa eli lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tietoista ja tavoitteellista tukemista. Esiopetus on mukana

kaikissa arjen puuhissa, ei vain erillisissä esiopetustuokioissa, kun se sisällytetään päivittäisiin toimintoihin. (Hujala ym. 2007, 181–182.)

Esiopetuksen arvoperustassa nähdään, että jokainen lapsi on ainutlaatuisen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioonotetuksi ja ymmärretyksi. Lapsia kuuluu kannustaa ja kohdella oikeudenmukaisesti. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15.)

Laadukas ja yhtenevä esiopetus koko maassa on esiopetuksen opetussuunnitelman tehtävä. Opetussuunnitelma pitää sisällään esiopetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt, huoltajien ja esiopetuksen henkilöstön yhteistyön sekä oppilashuollon keskeiset periaatteet ja opetustoimeen kuuluvat oppilashuollon tavoitteet. Opetussuunnitelmaa kehittäessä myös lasten näkemykset pitää ottaa huomioon. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8.)

Kunnan velvollisuus on järjestää esiopetusta lapsille oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna (perusopetuslaki 4§). Esiopetuksen järjestämistä määrittelee, ohjaa ja tukee paikallinen opetussuunnitelma, jossa on otettava huomioon paikalliset erityispiirteet ja lasten tarpeet sekä esiopetusta koskeva arviointitieto ja kehittämistyön tulokset. Opetuksen järjestäjä osallistuu toiminnan arviointiin ja kehittää esiopetuksen laatua. Yhteisen opetussuunnitelman pohjalta laaditaan lasten yksilölliset suunnitelmat. Lasten oppimispoluissa ovat mukana lapset, henkilöstö sekä vanhemmat, jolloin yhteistyöllä saadaan jokaiselle lapselle oikeanlaiset eväät elämään. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8–10, 14). Venninen ym. (2010) tutkimuksessa tuli esille, että vanhempien mielipiteitä otetaan huomioon toiminnassa.

Esiopetuksen suunnittelun ja toteutuksen tarkoitus on antaa lapsille mahdollisuus innostua, kokeilla ja oppia uutta. Kun lapset saavat leikkiä ja toimia erilaisissa oppimisympäristöissä, lasten osaaminen eri tiedon- ja taidonaloilla laajenee. Esiopetuksessa lapset saavat tilaisuuksia kehittää monipuolisesti sosiaalisia taitojaan sekä vuorovaikutustaitojaan. Tavoitteena on, että lapset oppivat arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 12.)

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus, sekä perusopetus kuuluvat lasten kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevään kokonaisuuteen kohti elinikäistä oppimista. Toiminnan kuuluu olla lapsilähtöistä ja sen tehtävänä on vahvistaa lasten myönteistä minäkuvaa ja käsitystä itsestä oppijana (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 12.)

Esiopetus perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan uusia tietoja ja taitoja opitaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Oppiminen nähdään kokonaisvaltaisena tapahtumana, jossa yhdistyy toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholiset kokemukset ja ajattelu. Oppimisessa on tärkeää lasten aiemmat kokemukset ja osaaminen. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 16.)

Esiopetuksessa luodaan pohjaa lapsen laaja-alaiselle osaamiselle (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15–19.), johon sisältyy:

- Ajattelu ja oppiminen
- Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologian osaaminen
- Osallistuminen ja vaikuttaminen

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten lasten osallisuus toteutuu Jyväskylän alueen esiopetusryhmien toiminnassa ja sen suunnittelussa sekä arvioinnissa. Kyselyissä selvitetään myös sitä, miten lasten osallisuus käsitetään ja miten sitä tuetaan. Tutkimukseni aineistonkeruu oli kaksiosainen. Ensimmäisen osan toteutin vuonna 2008, jolloin keräsin aineiston kyselylomakkeella postitse. Toisen aineiston keräsin vuonna 2018 Google Forms -kyselylomakkeen avulla. Tutkimuskysymykset nousivat teorian pohjalta ja muovautuivat vielä tulosten saannin jälkeen.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten esiopetusryhmien kasvattajat käsittävät lasten osallisuuden?
2. Miten lasten osallisuutta tuetaan esiopetusryhmässä kasvattajien mukaan?
3. Miten lasten osallisuus toteutuu kasvattajien mukaan toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa?
4. Millaisia muutoksia on tapahtunut viimeisten kymmenen vuoden aikana kasvattajien käsityksissä ja toimintatavoissa koskien lasten osallisuutta?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, eikä siinä ole tarkoitus kerätä tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan pyrkimyksenä on tutkia tiettyjä ilmiöitä sekä niiden ominaisuuksia ja merkityksiä. Tutkittavien pienen määrän takia käytin tutkimusjoukon valinnassa harkinnanvaraista näytettä, jotta saisin tarkoituksenmukaista tietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 58–59.)

6.1 Tutkimusjoukko

Tutkimukseni koostuu kahtena eri ajanjaksona tehdyistä kyselyistä. Aloitin tutkimukseni tekemisen vuonna 2008, jolloin Jyväskylän maalaiskunta ei vielä kuulunut Jyväskylän kaupunkiin. Ensimmäisessä aineistonkeruuvaiheessa tutkimusjoukkona olivat kaikki Jyväskylän maalaiskunnan alueen kunnalliset päiväkodit, joissa oli esiopetusryhmä. Vuonna 2008 tutkimukseeni osallistui 33 työntekijää. Jatkoin tutkimusta vuonna 2018, jolloin lähetin kyselyn sähköpostitse Jyväskylän alueen kunnallisten päiväkotien johtajille, jotka välittivät sen esiopetusryhmiin. Vastauksia tuli 10. Eri ammattinimikkeet, tutkimusjoukon ikäjakauma ja työkokemus näkyvät parhaiten taulukoista 1, 2 ja 3.

TAULUKKO 1 Tutkimusjoukko

Tehtävänimike	2008	2018
Varhaiskasvatuksen opettaja	19	9
Varhaiskasvatuksen sosionomi	4	
Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja	3	
Muu, mikä?	8	1

Vuonna 2008: Suurin osa vastaajista oli varhaiskasvatuksen opettajia, 11 heistä oli valmistunut lastentarhanopettajaopistosta ja 8 oli valmistunut yliopistosta.

Vastaajista 4 oli varhaiskasvatuksen sosionomeja ja 3 varhaiskasvatuksen lastenhoitajia. Muita vastaajia olivat kehitysvammaistenhoitaja, 2 perhepäivähoitajaa, 2 päivähoitajaa ja 2 sosiaalialan ohjaajaa.

Vuonna 2018: 9 vastaajista oli varhaiskasvatuksen opettajia, joista kolme oli maistereita ja yksi sosiaalikasvattaja. Muu vastaaja oli varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

TAULUKKO 2 Tutkimusjoukon ikäjakauma

Ikä	2008	2018
alle 25v	1	
25-34v	6	2
35-44v	13	4
45-54v	9	
55v-->	4	4

2008: Suurin osa vastaajista oli ikäjakaumassa 35–44 vuotiaat. Seuraavaksi eniten oli 45–54 vuotiaita vastaajia ja 25–34 vuotiaita vastaajia. Yli 55 vuotiaita oli neljä. Yksi vastaajista oli alle 25 vuotias.

2018: Yli 55 vuotiaita ja 35–44 vuotiaita vastaajia oli yhtä paljon eli neljä. Kaksi vastaajaa olivat ikäjakaumassa 25–34 vuotta.

TAULUKKO 3 Tutkimusjoukon työkokemus

Työkokemus	2008	2018
1-4 vuotta	6	1
5-10 vuotta	10	3
11-20 vuotta	13	2
21-30 vuotta	3	1
Yli 30 vuotta	1	3

2008: Työkokemusta oli kuudella vastaajalla 1–4 vuotta, kymmenellä vastaajalla 5–10 vuotta. 11–20 vuoden kokemus oli 13 vastaajalla, mitä olikin tutkimusjoukosta eniten. 21–30 vuotta kokemusta oli 3 vastaajalla. Yhdellä vastaajalla oli yli 30 vuoden kokemus.

2018: Yli 30 vuoden ja 5–10 vuoden työkokemusta oli molemmissa kolmella vastaajalla. Kahdella vastaajalla oli 11–20 vuotta työkokemusta. Luokissa 1–4 vuotta ja 21–30 vuotta työkokemusta oli molemmissa ryhmissä yhdellä vastaajalla.

Tutkimusluvut pyydettiin seuraavilta tahoilta:

1. aineistonkeruu 2008: Jyväskylän maalaiskunnan sosiaalitoimen hallitus (myönnetty 2007, liite 5)
2. aineistonkeruu 2018: Jyväskylän kaupungin sivistyksen toimiala, Palveluohjaus ja kehittämissyksikkö (myönnetty 2018, liite 6)

6.2 Aineiston keruu

Tutkimukseni molemmat aineistot kerättiin kyselylomakkeen avulla (liitteet 1 ja 3). Kyselyn määrittelyjä on erilaisia, mutta selvyuden vuoksi käytin tutkimuksessani Newellin (1993) määritelmää kyselystä. Hän kuvaa kyselyn lomakkeeksi, jonka tutkittavat täyttävät itse. (Newell, 1993, 96. Valli 2010, 103). Kyselylomakemenetelmän valitsin siksi, koska sillä saadaan tietoa kokemuksista, mielipiteistä, arvoista ja kiinnostuksista (Gall, Gall & Borg 2003, 222; Newell 1993, 95). Oikein tehtynä kyselylomaketutkimus antaa paljon mahdollisuuksia tieteellisen tiedon keräämiselle (Valli 2001, 29). Lomakehaastattelussa kysytään tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkityksellisiä kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Kyselyt jaetaan postikyselyihin, haastatteluihin ja puhelinhaastatteluihin. (Newell 1993, 96). Kysely oli tutkimustarkoitukseni kannalta mielekäs menetelmä, joka säästi myös aikaa ja rahaa (Gall ym. 2007, 222; Newell 1993, 96).

Postikyselyn hyviä puolia oli se, että sen voi täyttää missä ja milloin vain. Huono puoli kyselylomakkeessa oli se, että tietoja voi hävitä matkalla (Gall ym. 2003, 230). Myös tarkentavien kysymysten esittäminen ei onnistu kyselyissä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 85). Ensimmäisessä tiedonkeruuvaiheessa laitoin kyse-

lylomakkeet sisäisen postin kautta päiväkoteihin ja uskon, ettei lomakkeita hävinnyt matkalla. Toisessa vaiheessa suoritin kyselyn Google Forms -kyselykaavakkeen avulla ja on mahdollista, ettei sähköpostini tavoittanut kaikkia johtajia. Internetissä tehtävä kysely nopeuttaa tiedon purkuvaihetta, kun vastaukset tulevat sähköisessä muodossa, ja edesauttaa siinä, että lyöntivirheet vältetään (Valli 2010, 113).

Ennen aineistonkeruun aloittamista perehdyin aiempiin tutkimuksiin, koska se helpotti tutkimuskysymysten ja kyselylomakkeen muodostamista (Newell 1993, 98). Tutkimuskysymykset muodostuivat ennen kyselylomakkeen tekoa. Näin myös kaikki tärkeä ja olennainen tuli kysytyä ja vältyin turhilta kysymyksiltä (Valli 2010, 104). Tutkimuksen viitekehuksesta löytyy perustelu jokaiselle kysymykselle (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Tein kyselylomakkeen kysymykset huolellisesti, koska kysymykset luovat pohjan tutkimuksen onnistumiselle (Valli 2010, 85). Pyrin tekemään kysymysten ja kyselylomakkeen ohjeet selkeästi ja yksiselitteisistä (Valli 2001, 29) sekä laittamaan ne loogisesti aihepiireittäin (Newell 1993, 107). Kysymyslomakkeen suunnittelussa pyrin miettimään sen pituutta ja kysymysten lukumäärää. Joskus lomakkeen pituus voi aiheuttaa sen, etteivät tutkittavat jaksa vastata kaikkiin kysymyksiin (Valli 2010, 105). Panostin myös lomakkeen ulkonäköön, jotta se miellyttäisi vastaajia ja täten myös vastausprosentti olisi suurempi (Valli 2001, 29–30). Kyselylomaketta käytettäessä on huomioitava vastauskato, minkä vuoksi jaoin kyselylomakkeita tavoiteltua vastausmäärää enemmän. (Newell 1993, 96). Kyselylomakkeilla tehty tutkimus voi joskus epäonnistua, jos vastausprosentti ei olekaan tarpeeksi suuri (Valli 2010, 107).

Molemmissa aineistonkeruuvaiheissa kyselylomakkeessani oli avoimia kysymyksiä, joiden lisäksi ensimmäisessä aineistonkeruuvaiheessa oli suljettuja kysymyksiä. Avoimissa kysymyksissä vastaajilla ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja ja näin ollen vastaajat vastaavat miten itse haluavat. Suljetuilla kysymyksillä on valmiit vastausvaihtoehdot, joista vastaaja valitsee yhden vastauksen. (Gall ym. 2003. 227; Newell 1993, 101.) Jätin kuitenkin analyysissä suljettujen kysymysten vastaukset pois ja keskityin avointen kysymysten vastauksiin. Tähän oli

syynä aineistojen keskinäinen vertailtavuus, koska vuoden 2018 kyselyssä ei ollut suljettuja kysymyksiä.

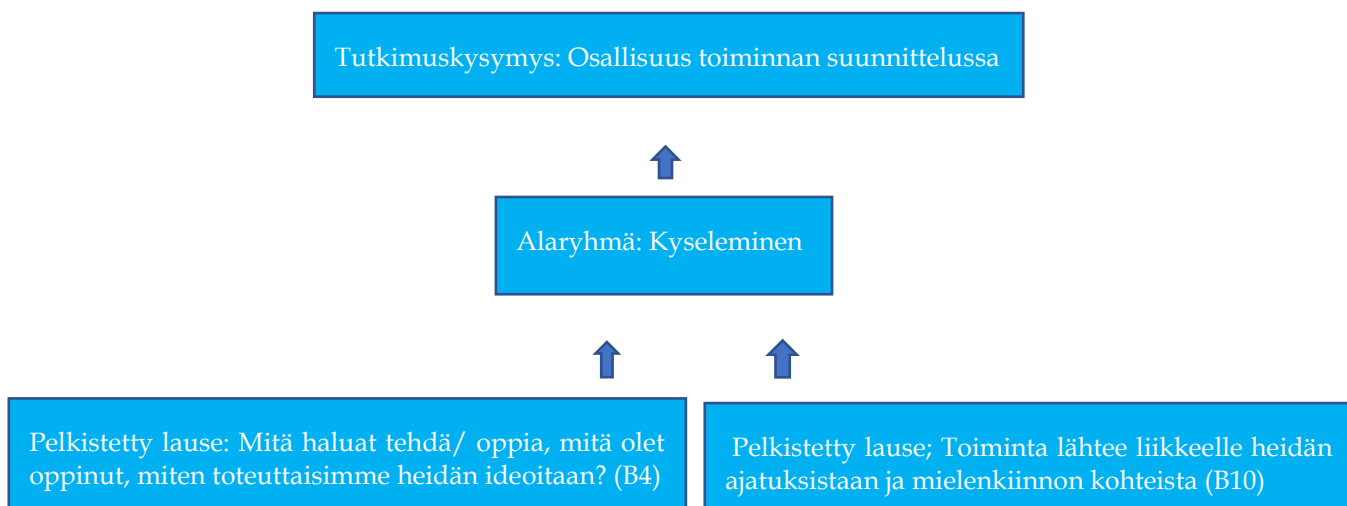
Kun olin muotoillut lomakkeen ensimmäistä tiedonkeruuvaihetta varten, tein testikyselyn, johon osallistui opiskelukavereitani. Tämän avulla sain selville lomakkeen mahdolliset heikkoudet ja kehittämiskohdat. Testikyselyn jälkeen postitin muokatun kyselylomakkeen sekä saatekirjeen (liite 2) tutkimusjoukolteni sisäisellä postilla. Johtajat toimittivat kyselylomakkeen tutkimusjoukolleni ja sitten takaisin minulle. Vastajat pystyivät tarvittaessa ottamaan myös yhteyttä minuun, jos kysyttävää ilmeni. Eräs kyselyyn vastaajista soittikin minulle. Ilmoitin vastaajille lomakkeen viimeisen täyttöpäivän ja ennen lopullista täyttämispäivää lähetin johtajille vielä muistutuskirjeen, jotta vastausprosentti olisi suurempi. (Newell 1993, 109–113.) Toisessa tiedonkeruuvaiheessa lähetin saatekirjeen (liite 4) ja linkin kyselyyn johtajille sähköpostitse, jotka lähettivät sen esiopetusryhmän työntekijöille. Vastaukset tulivat kyselyn vastaamisen jälkeen suoraan minulle.

6.3 Aineiston analyysi

Aloitin analyysin koodaamalla kyselylomakkeissa olevat tiedot laadullista analyysia varten. Ensin koodasin jokaisen kyselylomakkeen, jotta tulosten syöttäminen koneelle tapahtui helpommin, ja näin jokainen tutkimukseen osallistunut sai koodinimen. Koodinimet auttoivat analyysin teossa. Vuoden 2008 kyselyyn osallistujat ovat A-koodilla, ja vuoden 2018 kyselyyn osallistujat B-koodilla. Vastajat vastasivat anonyymisti, mikä on hyvä, kun otanta on pieni (Gall ym. 2003).

Avointen kysymysten vastausten analysointi oli aikaa vievää. Aloitin aineiston analysoinnin siirtämällä molempien kyselyiden vastaukset yhdeksi tiedostoksi tietokoneelleni. Tämän jälkeen oli pohdittava, mikä tieto on oleellista ja kiinnostavaa tutkimuskysymysteni kannalta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114). Tutkijan oma ymmärrys aiheeseen ohjaa löytämään aineistosta teemoja (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tutkimuksessani käytin Tuomen & Sarajärven (2002) määritelmää sisällönanalyysistä (esimerkki kuviossa 2). Tarkoituksena on esittää aineisto

tiivissä ja selkeässä muodossa. Aluksi karsin turhan tiedon pois ja etsin tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. Löysin aineistosta pelkistettyjä ilmaisuja, joita aloin kokoamaan ryhmiä loogisella tavalla. Kun tein tätä, pyrin löytämään yhteyden tutkimuskysymyksiin. Kyselylomake toimi kuitenkin hyvänä runkona, sillä siihen oli jo jaoteltu kysymykset tutkimuskysymyksiä ohjaavien aihepiirien alle. Toisaalta yhden lauseen sisällä saattaa olla monta pelkistettyä ilmaisua, mitä oli myös omassa tutkimusaineistossani. Aineiston hahmottamisen jälkeen kunkin tutkimuskysymyksen alle sijoittuvat asiat oli helppo tunnistaa. Tämän jälkeen kokosin samankaltaiset ilmaisut alaryhmiin. Kun alaryhmät olivat selvillä, aloitin abstrahoinnin eli käsitteellistämisen. Käsitteellistämisen avulla tuloksista poimitaan olennaista tietoa ja niiden kautta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Tässä prosessissa tutkimuskohteen kuvaus rakentuu tutkijan muodostamien käsitteiden avulla. Nämä luokitteluiden myötä muodostuneet käsitteet tai kategoriat ja niiden sisällöt kuvataan tuloksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 123-127.)

KUVIO 2: Esimerkki sisällönanalyysin vaiheista

7 TULOKSET

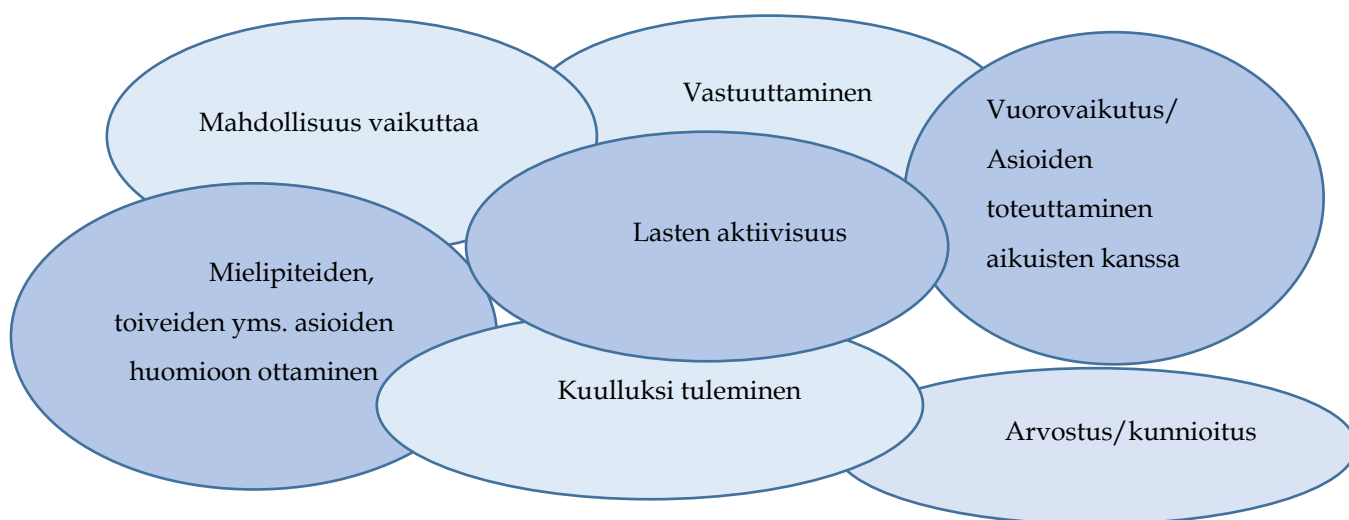
Esittelen tässä luvussa tulokset tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Käytän tuloksissa lainauksia kasvattajien vastauksista ja olen merkinnyt aineistotteiden jälkeen vastaajat kirjain- ja numerokoodiyhdistelmällä seuraavasti:

A =ensimmäinen haastattelu (v. 2008), vastaajan numero; vastaajina 33 henkilöä

B=toinen haastattelu (v. 2018), vastaajan numero; vastaajina 10 henkilöä

Alla olevassa tekstissä vastaan neljään tutkimuskysymykseeni. Jokaisen uuden otsikon alla on koottuna yläkäsitteet, mitkä on luokiteltu vastauksista löytyneiden ilmaisujen avulla (kuviot 3-8).

7.1 Kasvattajien näkemykset osallisuudesta

KUVIO 3 Kasvattajien käsitykset osallisuudesta

Kasvattajien mielestä osallisuus on lasten *kuuntelua*. Lasten tulee tulla kuulluksi ja nähdä joka päivä. Osallisuus on vastaajien mielestä myös sitä, että lasten *mielipiteet, toiveet, ajatukset ja ideat otetaan huomioon ja niitä arvostetaan*. Moni vas-

taajista korosti, että toiminnan tulisi lähteä liikkeelle juuri lasten toiveista ja mielenkiinnon kohteista ja tämä kävi ilmi muun muassa seuraavan vastaajan vastauksesta:

"Ryhmän toiminnan suunnittelussa, toiminnassa ja arvioinnissa otetaan huomioon mahdollisimman paljon lasten ideoita ja ehdotuksia." (A10)

Kasvattajien mielestä lasten tulisi *saada vaikuttaa* asioihin. Heidän mielestään lapsilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jonka lisäksi lasten tulisi voida kertoa omia mielipiteitään esimerkiksi leluhankinnoissa, päivärytmin laatimisessa ja toiminnan suunnittelussa. Lasten tulisi siis saada vaikuttaa omaa elinpiiriään koskevaan päätöksentekoon kehitystasonsa mukaisesti. Päivittäisissä keskusteluissa lapset ilmaisevat mielipiteitään ja ajatuksiaan ja nämä tulisi huomioida. Vastaajat pitivät tärkeänä sitä, että lasten kokemusmaailmasta, ajatuksista ja omasta persoonallisesta tavastaan toimia otetaan ideoita toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Kaksi vastaajaa kirjoittivat havainnoineistaan seuraavasti:

"Lapsia havainnoidaan tarkkaan ja etsitään heidän mielenkiinnonkohteitaan, joita käytetään suunnittelun pohjana." (B9)

"Lapsen toiminnan ja leikin tarkkailu on koko toiminnan suunnittelun lähtökohta. Lasten leikeistä nousevat ideat asioihin, jotka lapsia kiinnostavat ja askarruttavat." (A27)

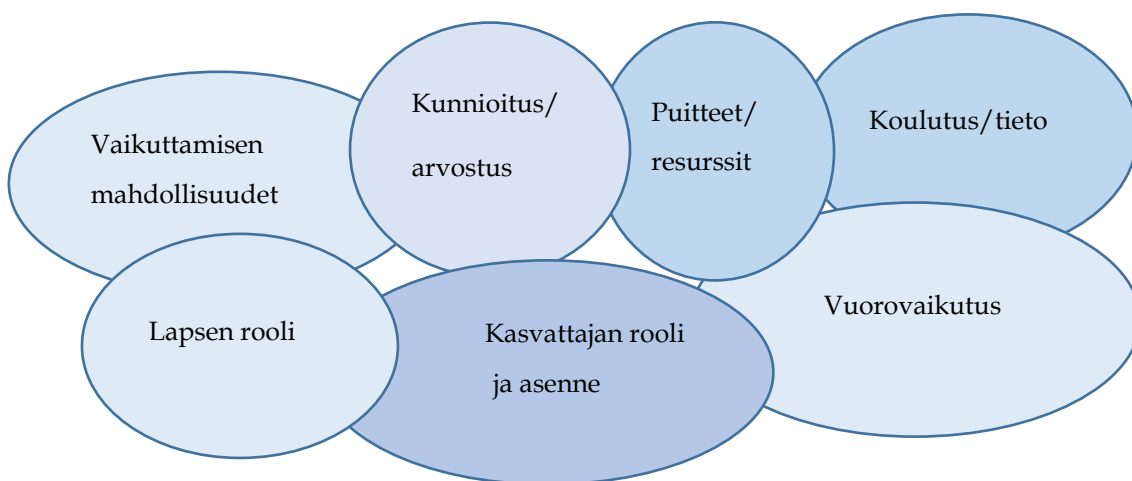
Lapset tulisi siis nähdä *aktiivisina toimijoina*. He saavat ilmaista itseään niin yksilöinä kuin ryhmänkin kanssa. Lasten avoimuutta pitää tukea ja heitä tulee kannustaa uusiin oivalluksiin. Muutama vastaaja korosti myös sitä, että lapset tulee hyväksyä sellaisina kuin he ovat. Kun lapset tietävät saaneensa vaikuttaa, he voivat kokea itse osallisuuden tunteen. Vuoden 2018 kyselyssä vastaaja B7 piti tärkeänä ryhmässä toimimista ja ryhmään kuulumisen tunnetta, jolloin osallisuus on yhteistyötä muiden lasten ja aikuisten kanssa. Yksi vastaaja kirjoitti osallisuuden vahvistamisesta seuraavasti:

"Lapsen vahvuuksien esille tuomisen ja positiivisen pedagogiikan sisäistämisen myötä myös lasten osallisuus vahvistuu." (B5)

Monessa vastauksessa lasten osallisuudeksi määriteltiin myös se, että lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin *yhdessä aikuisten* kanssa. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi retkikohteiden pohtiminen, pelisäännöt ja päivittäiset toiminnot. Myös osallistumisen omaehtoisuutta korostettiin. Tärkeimpänä osallisuutena pidettiin jokapäiväistä huomioimista, jolloin lapset tulevat kuulluiksi ja nähdyiksi. Monet vastaajat näkivät osallisuuden pieninä tekoina ja huomioina. Kyselyyn vastanneiden mielestä osallisuus ei tarkoita ainoastaan suuremman mittakaavan projektia, vaan se koostuu pienistä arjessa tapahtuvista asioista, jotka saavat aikaan suuremman kokonaisuuden.

Muutaman vastaajan mielestä osallisuuteen liittyy vastuuttaminen: se, että lapsi ottaa itse vastuuta omasta käytöksestään ja huolehtii esimerkiksi omien leikkien siivoamisesta. Tällä muun muassa tuetaan omatoimisuutta ja annetaan lapsille vapautta. Muutama vastaaja vastasi osallisuuden olevan sitä, että lapset vain osallistuvat aikuisten suunnittelemaan toimintaan.

7.2 Lasten osallisuuden tukeminen

KUVIO 4: Osallisuuden edistäjät

Kyselyssä kysyttiin, mitkä asiat tukevat lasten osallisuutta. Iso osa vastaajista kertoi *oman asenteen* olevan suurin osallisuuden tukija. Kun kasvattajat ovat itse innoissaan ja kiinnostuneita lasten vaikuttamismahdollisuuksista, vaikuttaa se

paljon lasten osallisuuteen. Vastaajat korostivat myös muutoksenhaluisuutta ja ennakkoluulottomuutta. Eräs vastaaja kirjoitti asiasta seuraavasti:

”Päiväkotielämä ei saa olla liian kaavoihin kangistunutta, aikuisten oltava valmiita rikkomaan rutiineita.” (A3)

Yksi suuri osallisuuden edistäjä on *puitteet ja resurssit*. Osallisuus pääsee paremmin toteutumaan, kun ryhmässä on tarpeeksi aikuisia, joilla on aikaa tehdä asiat rauhassa ilman kiirettä. Vastaajat korostivat sopivaa ryhmäkokoja ja -rakennetta sekä pienryhmätoimintaa. Toiminnassa täytyy olla myös oikeanlaiset ja turvalliset tilat sekä välineet.

Lähes kaikki vastaajat korostivat *vuorovaikutuksen* merkitystä osallisuuden tukijana. On tärkeää, että ryhmässä vallitsee hyvä, avoin, tasa-arvoinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Myös huumori ja hassuttelu nousivat vastauksissa esille. Aikuisten tulee olla sensitiivisiä ja aidosti läsnä. Lapset täytyy kohdata joka päivä monta kertaa ja eri tavoin. Joku lapsi haluaa heittää ylävitosen ja joku haluaa tulla syliin. Tärkeää on löytää se jokaiselle lapselle ominainen tapa tulla huomioiksi. Tässä kahden kasvattajan ajatuksia lasten kohtaamisesta:

”Aamulla lapsi otetaan henkilökohtaisesti vastaan. Jos lapsi tykkää halia tai istua sylissä, niin sille annetaan aikaa. Yhteisissä tilanteissa jokaiselle halukkaalle annetaan mahdollisuuksien mukaan aikaa kertoilla asioista. Askartelupuuhissa jokaiselle yritetään antaa yksiohllistä huomiota ja tukea. Jumpassa jokaista kannustetaan. Ja kaikkea toimintaa suunnitellaan tietysti tukemaan jokaisen lapsen tarpeita erikseen.” (A12)

”Pienet jutusteluhetket aina kun mahdollista esim. ennen aamukahdeksaa istuskelemme rauhassa ja jutustelemme. Katsekontakti on tärkeä asia. Mielestäni eskarissakin on muistettava perushoitotilanteiden tärkeys: esim. uloslähtötilanteessa pitää välillä isoja eskareita hellitelläkin ja auttaa sellaisessa, minkä lapsi jo osaa. Nukkarin tärkeät supina- ja silittelyhetket jne.” (A15)

Tärkeänä osallisuuden edistäjänä pidettiin sitä, että *lasta arvostetaan ja kunnioitetaan*. Lapsen rooli on tärkeä osa osallisuutta, sillä lapset tulisi nähdä aktiivisina toimijoina, joiden täytyy *itse kokea vaikuttamisen mahdollisuus*. Jokaisella täytyy olla mahdollisuus sanoa oma mielipiteensä ja osallistua ja tämän täytyy näkyä toiminnassa. Osallisuutta tukee lasten kanssa keskusteleminen, heidän huomioimisensa ja rohkaiseminsa. Eräs tapa on esimerkiksi lasten palaverit. Havainnoinnin kautta saadaan myös selville lasten toiveita. Kasvattajien mielestä

lasten tukeminen ryhmäytymisessä ja kaverisuhteissa on tärkeää, jotta he tuntevat kuuluvansa ryhmään. Kasvattajien täytyy myös osata antaa lapsille tilaa ja malttia jäädä itse taka-alalle. Alla kahden vastaajan näkemys osallisuuden edistäjistä:

”Lapset otetaan suunnitelmallisesti mukaan toiminnan suunnitteluun.” (B5)

”Kiireetön arki, jossa jokaisella on mahdollisuus saada tuotua oma mielipiteensä esille ikä- ja kehitystasoon katsomatta. Aikuisen taito havainnoida lasta ja muodostaa lasten eri mielenkiinnon kohteista ja toiveista ehyt, tarkoituksenmukainen kokonaisuus.” (B8)

Muutaman vastaajan mielestä *koulutus ja osallisuuden tietämys* ovat tärkeitä, jotta osataan toimia oikealla tavalla ja saadaan osallisuutta esille. Yhden vastaajan ajatus asiasta:

”Pedagoginen koulutus on tärkeää, jotta osataan poimia juuri tämän ryhmän lasten kehitystä edistävät asiat.” (B9)

Miksi siis osallisuutta tulisi olla? Vastaajien mielestä näin saadaan toiminnasta mielekkäämpää, monipuolisempaa ja lapsilähtöisempää. Ja kun lasten toiveet huomioidaan, niin lapset innostuvat asioista enemmän. Kahden vastaajan näkemys asiasta:

”Osallisuus rikastaa ja tuo tarkoituksenmukaisuutta jokapäiväiseen pedagogiseen toimintaan.” (B8)

”Varsinkin tehostetun ja yleisen tehostetun varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten osallisuuden tukeminen auttaa näitä lapsia oppimaan ja toimimaan aktiivisemmin ryhmässä.” (B4)

Kyselyssä kysyttiin myös sitä, mikä estää osallisuutta. Yksi suurin osallisuuden estäjä vastaajien mielestä oli aikuisten asenteet, johon liittyy aikuisjohtoinen suunnittelu, negatiivisuus, joustamattomuus ja vanhoihin tapoihin kangistuminen. Jos aikuiset eivät näe lapsia arvokkaina yksilöinä, miten osallisuutta voidaan tukea. Alla on kolmen vastaajan näkemys siitä, mikä heikentää osallisuuden tukemista:

”Aikuisten halu jääräpäisesti viedä omia ideoitaan ja suunnitelmiaan läpi kuuntelematta lapsia ja heidän kiinnostuksenkohteitaan. Aikuisten joustamattomuus, vanhat ”perinteiset” aikuisjohtoiset toimintatavat.” (B5)

"Kaadetaan lapselle tietoa, lapsi ei etsi sitä itse, opettajan kyvyttömyys asettua lasten toiminnan tasolle." (B10)

"Jos aikuiset suunnittelevat liian tarkasti toimintaa, ei tarpeeksi tilaa lasten omille ideoille." (A5)

Toinen vastauksissa korostunut osallisuuden heikentäjä oli erilaiset resurssit. Kasvattajien mielestä osallisuuden tukemiseen vaikuttavat henkilökuntavaajaus, liian iso lapsiryhmä, vaihtuvat työntekijät ja kiire. Myös suunnittelun vähäisyys, havainnointiin tarkoitettun ajan puute ja välineistön sekä tilojen puutteellisuus vaikuttavat osallisuuteen. Erilaiset säännöt ja toimintatavat saattavat estää osallisuuden toteutumista. Kahden vastaajan mielipide osallisuutta heikentävistä asioista:

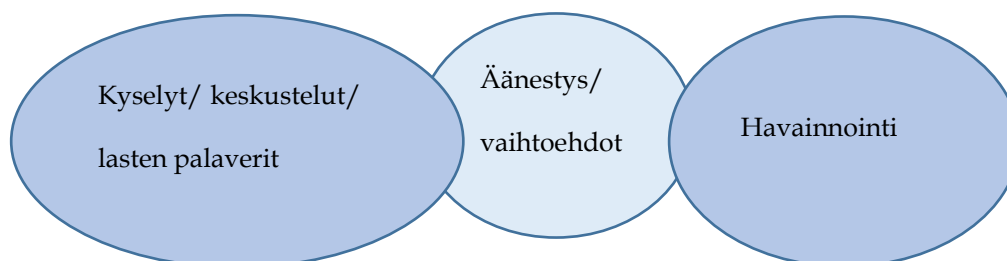
"Vaihtuvat aikuiset, vaikeaa luoda tarpeeksi pitkiä työtiimisuhteita, jotta päästäisiin yhteiseen ajatukseen ja toimintaan osallisuudesta, isot lapsiryhmät --> tarpeeksi huolellisesti on vaikea tutustua suureen määrään lapsia." (A4)

"Isossa ryhmässä on haasteellista tukea erityisesti hiljaisten lasten osallisuutta, koska he eivät läheskään aina halua ilmaista omia mielipiteitään." (A15)

Jos ryhmässä on lapsia, jotka eivät osaa ilmaista itseään, tarvitsevat erilaista tukea, vetäytyvät syrjään tai ovat väsyneitä eivätkä uskalla osallistua, on osallisuutta vastaajien mielestä vaikea tukea.

7.3 Lasten osallisuuden toteutuminen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa

7.3.1 Toiminnan suunnittelu

KUVIO 5: Lapset mukana toiminnan suunnittelussa

Vastaajilla oli erilaisia tapoja ottaa lapset suunnitteluun mukaan. Käytetyimmät menetelmät olivat *kyselyt ja keskustelut*. Lasten toiveita kysellään ja niitä kirjataan ylös. Muutama vastaaja pitää lapsille *lasten palavereita*, jossa lapset saavat itse miettiä mitä haluavat tehdä ja miten kyseisen toiminnan voi toteuttaa. Monesti toiveita on kyselty toimintavuoden alussa. Alla yhden vastaajan ajatus aiheesta:

”Lisäksi toimintakauden alussa kerätään lapsilta toiveita eskarivuodelle. Ryhmän seinällä ”toivelamppu”, jonka ”höyrypilviin” kirjattu lasten toiveet ja niiden toteutumista seurataan pitkin vuotta ja kerätään uusia toiveita.” (B5)

Vastaajien mielestä suunnittelua on lasten kanssa eri asioiden pohtiminen ja niiden työstäminen. Osa vastaajista myös *havainnoi* ja poimii niistä ideoita suunnitteluun. Yleisin tapa ottaa lapset mukaan toiminnan suunnitteluun oli projektityöskentelyt, joissa lapset saavat olla mukana suunnittelussa ja toteutuksessa. Näitä projekteja ovat muun muassa erilaiset juhlat ja retket. Kaikkea toimintaa ei myöskään suunnitella etukäteen, vaan lapset saavat toiminnan aikana toivoa mitä haluavat tehdä. Yksi vastaaja kirjoitti asiasta näin:

”Esim. jumppatilanteessa voi olla, että lapset saavat toivoa pelejä ja leikkejä. Myös vapaissa leikkitalanteissa lapset saavat itse valita omat puuhansa.” (A12)

Muutama vastasi, että suunnittelua ei tehdä lasten kanssa kovin usein tai ollenkaan. Heidän ajatuksiaan otetaan kyllä huomioon, mutta selkeät suunnitteluhetket uupuvat. Kaksi vastausta aiheesta:

”Harmillisesti vastasin joskus, koska eskarin jutut eivät aina onnistu niin, että lapset osallistuvat suunnitteluun. Onneksi on projekteja, kuten viime viikkoinen nukketeatteriprojekti.” (A25)

”En ehkä suoranaisesti suunnittelutilanteisiin, mutta otan lapsen ehdotukset vakavasti, jos ne vaan ovat toteuttamiskelpoisia.” (A29)

Muun muassa *äänestys* on yksi tapa ottaa lapset mukaan suunnitteluun. Yksi vastaaja kirjoitti, että vanhempien ajatuksia otetaan huomioon suunnittelussa. Lapsille annetaan myös *vaihtoehtoja*, mistä valita. Muutamilla vastaajilla lasten kanssa suunnittelu oli erilaista eri toiminnassa tai tilanteissa. Yhden vastaajan vastaus aiheeseen liittyen:

”Lapsen yksilölliset tarpeet ovat toiminnan suunnittelun pohjalla. Välillä myös toiveet ja mielipiteet. Yleensä lapsi saa miettiä miten itse tehtävässä etenee ja saa apua tarvittaessa.

Yhteisistä säännöistä ja toimintaperiaatteista sovitaan tai ainakin keskustellaan yhdessä. Joskus lapsi saa valita vaihtoehtoista: millainen toiminta, millaiset välineet, kumpaa ensin, kenen kanssa.” (A32)

Kasvattajilta kysyttiin sitä, miten lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa tilaratkaisuihin. Muutama vastaus aiheesta:

”Aikuinen tekee ratkaisut lasten turvallisuuden huomioon ottaen.” (A8)

”Pienet tilat ja pieni yksikkö eivät anna pelivaraa juurikaan. Lapsiryhmä on suuri. Tavarat ovat kyllä melko hyvin saatavilla.” (A27)

Tilojen muokkauksessa lapsia otettiin usein mukaan. Lapset saavat muun muassa siirtää leluja ja huonekaluja eri paikkoihin ja vaihdella leikkipaikkoja. Lapset saavat muokata omia leikkitilojaan, esimerkiksi majaleikkiä. Lapsia otetaan mukaan myös oppimisympäristön suunnitteluun. Muutama vastaaja ottaa lapset mukaan miettimään ruokailu- ja istumispaikkoja. Aikuiset ovat yleensä mukana lasten kanssa miettimässä erilaisia vaihtoehtoja. Aikuiset muokkaavat myös itse tiloja, jos tilassa on esimerkiksi puutteita. Joissain esiopetusryhmissä toisten ryhmien kanssa jaettavat tilat vaikuttavat tilojen muokkaukseen. Muutamassa ryhmässä on käytössä leikinvalintataulut, joiden mukaan lapset saavat itse miettiä, mitä haluavat leikkiä. Kaksi vastausta tilojen muokkaamisesta:

”Talon ryhmillä oma salipäivä, voi tietysti toiselta ryhmältä kysyä vaihtopäivää tai saako mennä, jos he eivät käytä koko tilaa. Lapset pyytävät materiaalia ja välineitä aikuiset antavat mahdollisuuksien mukaan esim. kankaita, siirrellään huonekaluja. Käytävälle voi tehdä toiminta/liikuntaratoja, ruutuhyppelyruudukko jne.” (B3)

”Lapset mukana oppimisympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa.” (B8)

Vastauksissa tuli esille myös resurssit ja se, että niitä säädellään ylemmillä tahoilla. Yhden vastaajan ajatus asiasta:

”Tämä osa-alue on vielä vähän lapsenkengissä leikkisästi sanoen. Määräraha hankintoihin tulee ylempää ja on osin korvamerkittyä. Tilojen kokonaisuuksien suunnittelussa pyritään ajattelemaan asioita lasten toiminnan ja kiinnostusten kannalta.” (B10)

Esiopetuksen materiaalihankinnoissa lasten toiveita kuullaan. Lapset saavat kertoa mielipiteensä esimerkiksi siitä, mitä leluja ja askarteluvälineitä hankitaan. Materiaalit ja välineet ovat vaihtelevasti lasten saatavilla. Monissa ryhmissä

perusvälineet, kuten askarteluvälineet ja pelit, ovat kaikkien saatavilla. Osa tavaroista on muualla, mutta lapset voivat toivoa, että niitä otetaan ryhmiin.

Vastaajat ottavat lapset mukaan yhteisten sääntöjen tekemiseen. Monesti säännöt laaditaan kauden alussa yhdessä. Säännöistä keskustellaan yhdessä, jotta lapset ymmärtävät miksi sääntö on tärkeä. Sääntöihin tehdään allekirjoitukset ja niihin sitoudutaan. Säännöt ovat näkyvillä seinällä ja osa vastaajista myös kuvittaa säännöt. Sääntöihin palataan vuoden aikana ja niitä kerrataan säännöllisesti. Eräs vastaaja myös jättää tarvittaessa sääntöjä pois, alla kyseisen vastaajan vastaus:

”Säännöistä keskustellaan yhdessä. Jokaisen lapsen tulee ymmärtää, miksi kyseinen sääntö on tärkeä. Keskustellaan siitäkin, tarvitaanko uusia sääntöjä ja voidaanko joitain jättää jo pois.” (B4)

Vastauksissa korostui se, että päivärytmi on aikuisten määrittämä. Päivärytmi on vastaajien mielestä muodostunut ajan kuluessa oikeaksi, jossa on otettu erilaiset tarpeet, kuten uni ja ruoka, huomioon. Päivärytmiä voi muokata jonkun verran toiminnan mukaan. Alla vastaajien ajatuksia tästä:

”Päivärytmissä ei ole paljoa muuntelemisen varaa. Eikä lapsilla ole ehkä valmiuksia vaikuttaa kyseiseen asiaan.” (A12)

”Mielestäni tietyt raamit luovat turvallisuutta. Toki esim. leikin jatkamisesta, uloslähdön/sisälle tulon ajankohtaa mietitään yhdessä lasten kanssa päivittäin.” (A28)

Vastaajien mielestä eri asioista keskustelu saa lapset tietoisemmiksi vaikuttamisen mahdollisuuksista. Lapsille esimerkiksi kerrotaan, miksi on tietyt rajat ja mikä on sallittua. Lasten kanssa pohditaan ja tutkitaan asioita. Lasten kanssa pidetään lasten palaverieita ja lapsia myös havainnoidaan asian tiimoilta. Yksi vastaus vaikuttamisen mahdollisuuksista:

”Tutkitaan yhdessä ympäristöä, tavaroita, käyttötarkoituksia ja pohditaan, millaisen ympäristön me haluaisimme rakentaa ja mitä mahdollisuuksia meillä siihen on, millainen kompromissi on tehtävä päästäksemme riittävän lähelle ihannettamme.” (B9)

Aikuisten pitää olla läsnä ja huomioida lapset ja lasten tarpeet tasapuolisesti sekä oikeudenmukaisesti. Vastaajat korostivat tässä lapsituntemusta ja yksilöllisyyttä. Lapset ovat erilaisia ja jokaisen mielipide on yhtä tärkeä. Kasvattajilla on

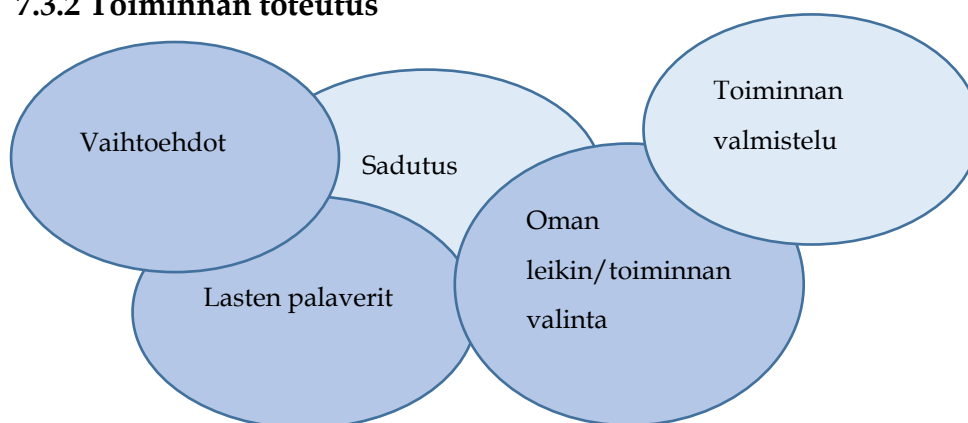
erilaisia tapoja huomioida lapsia. Jokainen lapsi huomioidaan ja kaikilla on mahdollisuus tulla kuulluksi päivittäin. Käytössä on muun muassa pienryhmä- ja yksilökeskustelut, havainnointi, dokumentointi, arviointi, piirtäminen ja kuvien käyttäminen sekä perheiden kanssa tehtävä yhteistyö. Tärkeää oli myös se, että aikaa ja henkilökuntaa on tarpeeksi. Kolme vastausta tasapuolisuudesta:

”Jokaisen lapsen huomioiminen ja kuuntelu päivittäin. Luotava sellainen toimintatapa, kasvatus/ opetuskäytäntö, jossa jokainen lapsi tulee huomioitua. Tietyt käytännöt kuten Viikon henkilö toimintakäytäntö antaa jokaiselle mahdollisuuden saada positiivista huomiota.” (B5)

”Kaikilla on oikeus tulla kuulluksi lasten palavereissa. Pyrin olemaan sensitiivisesti arjen kanssakäymisessä sekä lasten, että heidän vanhempiensa kanssa. Aremmat lapset saattavat kertoa näkemyksistään kotiväelle, jotka välittävät viestiä meille. Vanhemmilla saattaa olla myös erilaisia havaintoja kuin päiväkodin työntekijöillä.” (B7)

”Dokumentoinnin ja arvioinnin kautta tehdään näkyväksi, onko jokainen lapsi tullut tasapuolisesti kuulluksi.” (B8)

7.3.2 Toiminnan toteutus

KUVIO 6: Lapset mukana toiminnan toteutuksessa

Lapset otetaan toiminnan toteutukseen muun muassa silloin, kun he ovat itse suunnitelleet jotain ja pääsevät itse sitä toteuttamaan. Tällaisesta toiminnasta hyvänä esimerkkinä ovat erilaiset projektit. Muita tapoja ovat *lasten palaverit*, *sadutus* ja tärkeän ihmisen päivä. Toiminnan aikana lapsilta kysytään hyvää tapaa toimia. Heille myös annetaan toiminnan aikana *vaihtoehtoja*, kuten retkikohteita ja vaihtoehtoisia tehtäviä. Vapaassa toiminnassa he *saavat valita oman leikkinsä ja leikkutilansa*. Joku lapsi leikkii junaradalla, toinen rakentaa jumpparadan ja kol-

mas tekee näytelmän. Lapset saavat vaikuttaa eri tavoilla mielenkiinnon kohteidensa mukaan. Vuoden 2018 vastaajan ajatus lapsen mukaan ottamisesta toiminnan toteutukseen:

”Joskus kyselen etukäteen tai annan vinkkiä tulevasta esim. viikon alussa vko-ohjelma tai päiväohjelma aamukokouksissa. Aika usein lapsilla on omia ideoita toteutettavana ja niille onkin annettu runsaasti mahdollisuuksia ja aikaa. Itse ohjattu pieni osa tuokiosta antaa usein sysäyksen lasten omille mahtaville jatkotyöskentelylle ja ideoille, jotka muuntuvat edelleen. :)” (B2)

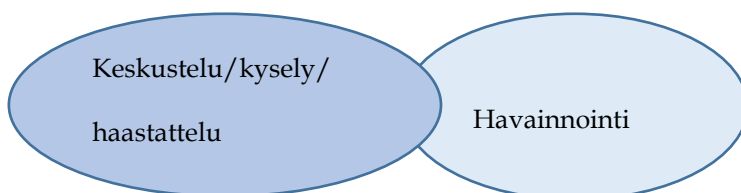
Aikuisten tulee olla lähellä ja antaa materiaaleja käyttöön. Eräs vastaaja korosti aikuisen herkkyyttä toiminnan aikana seuraavasti:

”Aikuisen herkkyyys kuunnella ja havainnoida lasta on tärkeää. Suunnitelmallisesti otetaan lapset mukaan ja tilanteissa kuullaan lasta ja hyödynnetään heidän ideoitaan.” (B5)

Muutama vastaaja ottaa lapset mukaan *toiminnan valmisteluun* ja miettii lasten kanssa yhdessä, mitä kaikkea tarvitaan. Kaikkea toimintaa ei myöskään suunnitella valmiiksi. Eräs vastaaja jättää usein tilaa lasten oivalluksille ja ajatuksille. Tällöin toiminta saattaakin muuttua toiseen suuntaan lasten toiveiden mukaan. Lasten osallisuuteen toiminnan aikana vaikuttaa vastaajien mielestä myös se, että henkilökuntaa on tarpeeksi. Yksi vastaaja ei halua turhien kieltojen rajoittavaa toimintaa:

”Suunnitteluvaiheessa toimintaa suunnitellaan sellaiseksi, että lapsi on mukana toiminnan toteutuksessa aktiivisesti ja tekevänä osapuolena. Toimintaa ei saa rajoittaa turhilla kielloilla, vaan kokeilemalla oppii parhaiten. Myös epäonnistumiset ja virheet kuuluvat toteutukseen, mutta niiden käsittely on tärkeää, jottei niistä jää negatiivinen olo ja kuva kenellekään.” (B10)

7.3.3 Toiminnan arviointi

KUVIO 7: Lapset mukana toiminnan arvioinnissa

Arvioinnissa vastaajat nostivat keskustelun, kyselyn sekä haastattelun eniten käytetyiksi tavoiksi ottaa lapset mukaan. Lapsilta kysytään toiminnan aikana tai

sen jälkeen esimerkiksi sitä, mikä oli toimivaa ja mukavaa ja mitä voisi muuttaa. Lasten kanssa myös pohdittiin ja peukutettiin asioista. Keskustelut pidetään joko ryhmissä tai kahden kesken. Jokaisen lapsen kanssa pitää huomioida lapsen ominainen tapa ilmaista itseään esimerkiksi kuvatuon avulla. Vanhemmat otetaan myös mukaan arviointiin. Seuraavaksi on yhden vastaajan vastaus arvioinnista:

”Pääsääntöisesti arviointi tapahtuu yhdessä keskustelemalla asiasta ja toiminnasta. Jatkuva toiminnan seuraaminen, palautteen antaminen ja palataan välillä tekemisessä taaksepäin ja pohditaan, mitä aikaisemmin tehtiinkään. Mietitään, miten sitä kehitetään. Otetaan käytännön seurantoja (lapsille helposti havainnollistavia taulukoita tms.) esille, joista lapset helposti näkevät toiminnan kehittymisen.” (B10)

B6 kirjoittaa arvioinnin jääneen vähäiseksi:

Arviointi on jäänyt ryhmässämme aika vähäiseksi. Joskus arvioimme toimintaa esim. peukuttamalla (peukku ylös/alas, oliko kivaa, helppoa jne.).” (B6)

Yksi vastaajista käyttää *havainnointia* apuna arvioinnissa:

”Havainnoimalla lasten toimintaa ja omaa toimintaa voi havaita, jos joku asia ei toimi tai lapset eivät ole kiinnostuneita.” (B8)

Myös lapsen osallisuuden toteutumista tulisi arvioida, kuten tämä vastaaja kirjoittaa:

”Työyhteisöissä pitäisi esim. pedagogisen suunnitelman tekemisen yhteydessä kirjata ylös osallisuuden käytännön toteuttamista. Lapsen vahvuuksien esille tuomisen ja positiivisen pedagogiikan sisäistämisen myötä myös lasten osallisuus vahvistuu. Lapsilta kysytään palautetta toiminnasta ja sen kehittämistä.” (B5)

Kun lapset otetaan mukaan toiminnan kehittämiseen, kasvattaja voi itsekkin tuntea siitä hyvää oloa:

”On ilo huomata miten paljon lapset keksivät hyviä toimintoja ja tuovat esille omaa osaamistaan.” (B2)

7.4 Muutokset kasvattajien käsityksissä ja toimintatavoissa koskien lasten osallisuutta viimeisten kymmenen vuoden aikana

KUVIO 8: Missä muutosta on tapahtunut?

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on tapahtunut jonkun verran muutoksia, kun käy läpi vuosien 2008 ja 2018 aineistoja. Itse osallisuus-termi sai syvempiä vastauksia vuoden 2018 kyselyssä. Joissakin vuoden 2008 vastauksissa osallisuus määriteltiin osallistumiseksi, ja että tehdään niin kuin aikuinen on suunnitellut. Vuonna 2008 osallisuutta oli pääsääntöisesti se, että lasten mielipiteet otettiin huomioon ja häntä kuunneltiin. Vuonna 2018 osallisuuteen liittyi enemmän yhteisöllisyys ja rohkaistuminen ajattelemaan eri tavoin.

Iso ero on se, että vuonna 2008 lapsia ei otettu mukaan *toiminnan suunnitteluun* niin paljon kuin nykyään. Vuoden 2008 vastauksissa kirjoitettiin, että esiopetus on suunnitelmallista ja aina lapsille ei voida antaa vapauksia, koska aikuisten tulee asettaa lapsille rajoja. Muutamissa vuoden 2008 vastauksissa korostui se, että lapset otetaan yhä enemmän mukaan suunnitteluun ja heitä todella kuunnellaan. Vuoden 2018 vastauksissa kaikki vastaajat korostivat lasten mukaan ottamista suunnitteluun. Vuoden 2008 kyselyssä ei kysytty suoraan arvioinnista, eikä arviointi tullut esille vastauksissa. Vuoden 2018 kyselyssä asiasta kysyttiin ja lapset otetaan monesti arviointiin mukaan.

Esiopetuksen opetussuunnitelmakeskusteluissa (Leops) on tapahtunut iso muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2008 neljä vastaajaa otti lapset mukaan Leopsin laadintaan. Osa vastaajista ei tiennyt, ovatko lapset mukana. Monet vastaajat vastasivat, etteivät esiopetusikäiset lapset voi osallistua keskusteluun, koska he ovat nuoria eivätkä ymmärrä asiaa. Vastaajien mielestä keskusteluissa on painotettu juuri aikuisten havaintoja lapsista. Ennen Leops-keskustelua lapsilta on kuitenkin kysytty toiveita, sekä kevään keskusteluissa arvioita esiopetusvuodesta. Muutama ajatus Leops-keskustelusta:

”Vasu on lapsesta keskustelun välinen vanhemmille ja päiväkodin henkilökunnalle. Lapsen ei ole tarvetta osallistua keskusteluun. Lapsi on moiseen vielä nuori.” (A12)

”Varhaiskasvatussuunnitelmassa ei ole sellaista osiota, johon lapsen voisi ottaa mukaan. Joissakin perheissä lasta on kuitenkin haastateltu ennen vanhempien ja meidän jutusteluhetkeä.” (A28)

Vuoden 2018 kyselyyn vastanneilla lapset ovat mukana ainakin kerran toimintavuoden aikana. Kahdeksan vastaajaa ottivat lapset mukaan niin syksyllä kuin keväällä. Leopsissa lapsia muun muassa haastatellaan ja mietitään yhdessä

toiveita ja vahvuuksia sekä tavoitteita kasvattajien toiminnalle. Seuraavassa on yksi vastaus koskien Leops-keskustelua.

”Vanhemmat kotona juttelevat ja kirjaavat lasten ajatukset eskarista. Lapset voivat olla halutessaan mukana joko koko keskustelun ajan tai osan aikaa miettimässä omia kiinnostuksen kohteita ja oppimisen tavoitteita. Jos lapsella on paljon tuen tarpeita, niin silloin he ovat mukana vain osan ajasta ja aikuiset voivat tarkemmin keskustella tuen tarpeista keskenään. Arviointikeskustelussa keväällä lapset ovat mukana kertomassa eskarivuodesta ja siitä mitä taitoja ovat oppineet ja mikä vaatii vielä harjoittelua.” (B5)

7.5 Tutkimustulosten yhteenveto

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, miten osallisuus näkyy esiopetusryhmien toiminnassa, suunnittelussa ja arvioinnissa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää miten kasvattajat näkevät osallisuuden ja onko viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut muutoksia siinä, miten osallisuus käsitetään.

Vastaajat korostivat lasten kuuntelemista ja nähdyksi tulemistä. Yleisesti ajateltiin, että lasten tulisi saada vaikuttaa asioihin. Lasten osallisuudeksi määriteltiin se, että lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä aikuisten kanssa. Osallisuus on vastaajien mielestä sitä, että lasten mielipiteet ja ideat otetaan huomioon ja niitä pidetään tärkeinä. Lapset myös nähtiin enemmän omaan elämäänsä vaikuttajana. Vastaajien mielestä suurimmat esteet sekä mahdollisuudet osallisuuden toteutumiselle olivat aikuisten asenteet ja erilaiset resurssit. Lapset saivat vaikuttaa eniten erilaisiin projekteihin ja leikkitilojen järjestämiseen ja vähiten esimerkiksi päivärytmiin. Osallisuuden syvempi tietämys näkyi enemmän vuoden 2018 vastauksissa ja osallisuutta osattiin enemmän kuvata ja avata. Osallisuuteen liittyvä lapsen sensitiivinen kohtaaminen näkyi myös enemmän vuoden 2018 vastauksissa

Lapset otetaan nykyään enemmän mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja Leopsin tekemiseen. Edelleen kuitenkin tarvitaan lisää muutoksia asenteisiin, olosuhteisiin ja koulutukseen, jotta osallisuus olisi syvempää ja aina läsnä olevaa.

8 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa selvitin esiopetusryhmissä työskentelevien kasvattajien näkemyksiä lasten osallisuudesta. Aineistossa on kymmenen vuoden aikaväli, joka antaa myös hyvän mahdollisuuden pohtia, onko osallisuuden ymmärrys ja toimintatavat muuttuneet.

Tässä luvussa tarkastelen tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja esittelen johtopäätöksiä suhteessa aiempiin tutkimuksiin. Lopuksi arvioin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä ratkaisuja, sekä pohdin jatkotutkimusideoitani.

8.1 Tutkimustulosten tarkastelua

8.1.1 Osallisuus-käsite

Osallisuus on jo itsessään monitahoinen käsite, jonka kasvattajat määrittävät eri tavoin, kuten myös Leinonen (2016, 18) omassa tutkimuksessaan toteaa. Muutamissa vastauksissa osallisuus nähtiin aikuisten suunnitteleman toiminnan toteutuksena, joka tuli esille myös Venninen ym. (2010) tutkimuksessa. Suurin osa tutkimukseeni osallistujista kuitenkin määrittivät osallisuuden niin, että se on lasten aitoa kuuntelua, jolloin toiminnan lähtökohdaksi nousevat lasten omat näkökulmat (Karlsson & Stenius 2005, 7). Vastauksissa korostui juuri lasten mielipiteiden ja toiveiden arvostaminen, sekä lasten kuunteleminen. Turja (2007, 168) korostaa kirjassaan modernia lapsuuskäsitystä, jossa lapset nähdään pätevinä ja tasa-arvoisina yksilöinä. Vastaajien mielestä lasten toiveiden kuuluisi olla pohjana toiminnalle ja lasten tulisi saada vaikuttaa asioihin. YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (1989) on kirjattu lasten oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Myös varhaiskasvatuslaki (2018, §20) määrittelee lasten oikeuden osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Kun lasten mielipiteitä ja kysymyksiä pidetään tärkeinä, he oppivat syvällisesti ymmärtämään asioita ja rakentamaan omaa arke-

aan (Riihelä 1996, 21). Kun lasten annetaan olla mukana itsenään koskevissa päätöksenteoissa, heidän oma tunne toimijuudestaan vahvistuu (Eide & Winger 2008, 72; Kukkonen & Horelli 2002, 28).

Vastaajien ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 24) mukaan lapset saavat ilmaista itseään niin yksilöinä kuin ryhmänkin kanssa. Lasten avoimuutta pitää tukea ja heitä tulee kannustaa uusiin oivalluksiin. Muutama vastaaja korosti myös sitä, että lapset tulee hyväksyä sellaisina kuin he ovat, kuten Hytönen (1998, 14) toteaa. Karlsson (2005, 8) kirjoittaa, että jotta osallisuus voi toteutua, on lasten itse tunnettava osallisuuden tunne itsessään. Vastaajat miettivät tätä siltä kantilta, että kun lapset tietävät saaneensa vaikuttaa, voivat he kokea itse osallisuuden tunteen. Kun lasten kanssa keskustellaan eri asioista, niin lapset tulevat tietoisimmiksi vaikuttamisen mahdollisuuksista.

Vastauksissa pidettiin tärkeänä ryhmässä toimimista ja ryhmään kuulumisen tunnetta sekä yhteistyötä muiden lasten ja aikuisten kanssa. Helin ym. (2018, 15) korostaakin, että osallisuus on olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin. Hänen mielestään osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa, mutta osallisuus lähtee ihmisestä itsestään. Karlsson (2005, 8) kirjoittaa, että osallisuuteen tarvitaan aina vähintään kaksi ihmistä, jotka keskustelevat vastavuoroisesti, kuuntelevat toisiaan ja toimivat yhdessä. Vastauksissa osallisuus korostui yhteistyössä aikuisten kanssa. Katajan (2016, 67) mielestä lasten osallisuutta ei ole ilman aikuisten osallisuutta ja vastuuta.

Turjan osallisuuden mallin (2017, 51–52) ajallinen ulottuvuus näkyi tutkimuksessani. Osa lasten vaikuttamismahdollisuuksista tapahtuu juuri nyt, kuten esimerkiksi tutkimuksessani juuri retkikohteen valinta. Pitkäkestoisempaa osallisuutta olivat muun muassa projektit, joita tuli esiin Turjan ja minun tutkimuksessani. Tutkimusjoukkoni mietti myös sitä, että osallisuus voi koostua pienistä arjessa tapahtuvista asioista, jotka saavat aikaan suuremman kokonaisuuden.

8.1.2 Kasvattajat tukemassa osallisuutta

Kyselyssä suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että oma asenne on suurin osallisuuden tukija. Saman huomasi myös Kangas (2016, 56) tekemässään tutkimuksessa. Kasvattajilta tarvitaan omaa innostuneisuutta asioihin, ja rohkeutta muuttaa toimintaa, kuten Turja (2017, 49) ja Laajarinne (2011, 157) teksteissään toteavat. Riihelän (1996, 5) tutkimuksessa todettiin sama asia. Jos aikuiset haluavat kehittää esimerkiksi ympäristöä lapsia osallistavaksi, se vaatii panostusta, suunnittelua ja omien arvojen ja käsitysten muokkaamista. Turja (2007, 170) pitää tärkeänä myös sen tiedostamista, ettei osallisuus tarkoita sitä, että lasten jokainen toive toteutetaan. Osallisuudessa pyritään sen sijaan keskustelemaan, kuuntelemaan ja suvaitsevaan vuorovaikutukseen (Turja 2007, 170).

Vastaajien vastauksissa yksi eniten mainittu osallisuuden edistäjä oli puitteet ja resurssit. Tutkimustuloksissa vastaajien mielestä osallisuutta edistävät oikeanlaiset tilat ja välineet, riittävä henkilökunta, aika, oikea ryhmäkoko ja -rakenne. Myös pienryhmätoimintaa pidettiin tärkeänä kuten Virkin (2015, 112) väitöstutkimuksessa tuli esille. Vastauksissa ilmeni, että erilaiset resurssit saattavat heikentää osallisuutta. Samoihin tuloksiin pääsivät myös Stenvall & Seppälä (2008, 21) sekä Venninen ym. (2010). Heidän tutkimuksessaan nousi esiin samoja resursseja kuin omassa tutkimuksessani, yksi esimerkki tästä on henkilökunnan puute. Omassa tutkimuksessani nousi esille, että myös suunnittelun vähäisyys, havainnointiin tarkoitettun ajan puute ja välineistön sekä tilojen puutteellisuus vaikuttavat osallisuuteen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) painotetaan, että oppimisympäristön tulee olla turvallinen, terveellinen ja kehittävä. Lasten on oltava itse tietoisia, mitä tiloja ja materiaaleja on tarjolla (Turja 2017, 50), sekä minkälaisia vaikuttamismahdollisuuksia heillä on reunaehtojen myötä (Eide & Winger (2008, 82; Kataja 2016, 68). Minun ja Venninen ym. (2010) tuloksissa tuli esille, että aikuisten tulee antaa materiaaleja lasten käyttöön. Vastaajat nostivat myös kiireen yhdeksi osallisuutta vähentäväksi asiaksi ja samaan tulokseen päätyivät Holkeri-Rinkinen (2009, 218) ja Venninen ym. (2010). Omassa tut-

kimuksessani tuli esille myös se, että jotkut säännöt ja toimintatavat saattavat estää osallisuuden toteutumista. Samanlaisia vastauksia saivat Venninen ym. (2010) tutkimuksessaan.

Helin ym. (2018, 14) korostavat aikuisten omaa pohdintaa siitä, mitkä säännöt voivat esimerkiksi rajoittaa leikkiä. Kasvattajien on pohdittava esimerkiksi sitä, estääkö vai edistääkö päivärytmi ja oppimisympäristöt lasten leikkiä (Helin ym. 2018, 14.) Omassa tutkimuksessani lapset eivät esimerkiksi voi paljoakaan vaikuttaa päivärytmiin. Tutkimuksessani nousi esille myös lasten omaehtoisuus, mikä monesti näkyy juuri leikissä ja tukee osallisuutta. Lasten omaehtoinen toiminta on lasten itsensä suunnittelemaa toimintaa (Hintikka 2004a, 6).

Tutkimuksessani vuorovaikutuksesta pidettiin merkityksellisenä osallisuuden tukijana. Lasten kohtaamisessa on vastaajien mielestä tärkeää sensitiivisyys, jonka myös Helin ym. (2018, 15) näkee tärkeänä. Tutkimuksessani korostui tämä muun muassa siinä, että vastaajien mielestä on tärkeää löytää jokaiselle lapselle ominainen tapa toimia. Helin ym. (2018, 15) tutkimuksessa nousi esille se, että lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja vahvistaa, kun lapsia arvostetaan, heidän ajatuksiensa kuunnellaan ja he saavat toimia hyvissä vuorovaikutussuhteissa toisten kanssa. Tämä sama asia tuli esille tutkimustuloksissani, joissa korostettiin lasten tukemista ryhmäytymisessä ja kaverisuhteissa. Helin ym. (2018, 15) painottavat muun muassa sitä, että lasten ryhmäytymisen ja kaverisuhteiden tukeminen edistää lasten vuorovaikutustaitojen oppimista sekä yhteisten sääntöjen ymmärtämistä.

Vastaajat pitivät lapsia aktiivisina toimijoina, jotka suunnittelevat omaa elämänsä. Kukkonen ja Horelli (2002, 28) kirjoittavat asiasta saman lailla. He lisäävät vielä, että lapset täytyy ottaa mukaan heitä koskevien asioiden suunnitteluun. Tutkimukseni kasvattajien mielestä lasten täytyy myös itse kokea vaikuttamisen mahdollisuus ja tämän täytyy näkyä toiminnassa. Heidän mielestään osallisuutta tukee myös lasten kanssa keskustelut, heidän huomioimisensa ja rohkaiseminsä. Turja (2017, 55) painottaa, että on monia erilaisia tapoja ottaa lasten osallisuus huomioon. Näitä ovat muun muassa lasten palaverit, jotka tulivat omassa tutkimuksessanikin esille.

Turja (2007, 173–174) kirjoittaa ammatillisen kehittymisen tarkastelukulmasta, jossa painotetaan henkilökunnan koulutuksen tärkeyttä laadun tuojana. Myös Venninen ym. (2010) tuloksissa koulutus nousi tärkeäksi laadun osa-alueeksi. Jotta asiantuntijuuden voi saavuttaa, täytyy omia käytännön kokemuksia reflektoida ja muokata (Venninen ym. 2010). Omissa tutkimusvastauksissa kirjoitettiin koulutuksen ja osallisuuden tietämyksen tärkeydestä, jonka myötä osallisuus voi paremmin toteutua. Kasvattajien mielestä lasten osallisuutta tukee myös se, että heille antaa tilaa ja aikaa toteuttaa omia juttujaan, kuten myös Riihelä (1996, 130) toteaa.

Kasvattajien mielestä osallisuus on tärkeää, koska näin saadaan toiminnasta mielekkäämpää, monipuolisempaa ja lapsilähtöisempää. Kun lasten toiveet huomioidaan, innostuvat lapset asioista enemmän. Johansson ja Sandberg (2014, 241) korostavat myös, että osallisuuden ja oppimisen välillä on selkeä yhteys. Turja (2017) kirjoittaa, kuinka osallisuuden kautta lasten metakognitiiviset taidot, eli kyky ajatella omaa ajattelua, lisääntyvät ja käsitys itsestä selkiytyy sekä itseluottamus lisääntyy ja yhteistoimintataidot kehittyvät. Lasten osallisuuden kautta aikuiset näkevät lapset aktiivisina toimijoina, sekä peilinä, jonka kautta aikuisten oma pedagoginen asiantuntijuus kehittyy. (Turja 2017, 53–54.) Tutkimukseni yhdessä vastauksessa kirjoitettiin juuri siitä, kuinka osallisuus rikastaa ja tuo tarkoituksenmukaisuutta pedagogiseen toimintaan.

Vastauksissa korostui myös se, että lasten näkökulmaa voi olla joskus vaikea tavoittaa. Kasvattajien mielestä osallisuutta on vaikea tukea, jos ryhmässä on esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Hintikka (2004a, 23) kirjoittaa, että lapsia ja heidän tarpeitaan voidaan ymmärtää, kun huomataan ja tavoitetaan lasten maailman keskeisimmät ja tärkeimmät asiat sekä heille ominaiset ajattelu- ja toimintatavat.

8.1.3 Osallisuus toiminnan eri osa-alueissa

Toiminnan suunnittelu. Leskisenoja (2019, 152) kirjoittaa, että osallisuuden täytyy olla mukana kaikessa toiminnassa. Varhaiskasvatuslaki (2018, § 20) määritte-

lee lapsen oikeuden osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Tutkimuksessani ilmeni erilaisia tapoja ottaa lapset suunnitteluun mukaan. Hakkolan ja Virsun (2000, 15–16) mukaan lasten mahdollisuus suunnitteluun lisää lasten aktiivisuutta. Kasvattajien käytetyimmät menetelmät olivat kyselyt, keskustelut sekä lasten palaverit. Lasten palaverit olivat yleisiä myös Turjan (2017, 55) tekemässä tutkimuksessa. Vastaajien mielestä suunnittelua on eri asioiden pohtiminen lasten kanssa ja niiden työstäminen. Helinin ym. (2018, 15) mielestä havainnoinnin avulla saadaan tietoa lasten kiinnostuksen kohteista ja osa vastaajista käyttikin havainnointia tukemaan suunnittelua. Yleisin tapa ottaa lapset mukaan toiminnan suunnitteluun oli projektityöskentelyt, joka myös korostuivat Turjan (2017, 55) tutkimuksessa. Näitä projekteja omassa tutkimuksessani olivat muun muassa erilaiset juhlat ja retket.

Kukkosen ja Horellin (2002, 28) jakavat osallistumisen tasot pinnallisen ja syvällisemmän tason väliin. Kun lapsille tiedotetaan suunnittelusta, on kyse pinnallisesta osallistumisesta. Kun taas lapset pääsevät itse suunnittelemaan ja vaikuttamaan lopputulokseen, on kyseessä syvällisempi osallistuminen. Näiden välille sijoittuu osallistuminen, jossa lasten mielipiteitä kysellään. Tutkimuksessani tuli esille, että lapsilta kyllä kysellään mielipiteitä, mutta asiaa ei välttämättä käsitellä syvällisemmin lasten kanssa. Aikuiset eivät siis ota lapsia mukaan selkeisiin suunnitteluhetkiin, jonka myös Venninen ym. (2010) nostavat esille tutkimustuloksistaan. Äänestys nousi minun ja Venninen ym. (2010) tutkimustuloksissa yhdeksi tavaksi ottaa lapset mukaan suunnitteluun. Toinen tapa ottaa lapset mukaan suunnitteluun, on vaihtoehtojen antaminen ja tätä tapaa kasvattajat käyttävät tutkimukseni mukaan työssään. Vaihtoehtojen antaminen on yksi osa lasten valtaistumista Turjan (2017, 51–52) osallisuuden mallin mukaan.

Kasvattajilta kysyttiin tutkimuksessani sitä, miten lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa tilaratkaisuihin. Monissa vastauksissa korostui se, että aikuinen tekee näissä asioissa päätökset turvallisuusasiat ja mielenkiinnon kohteet huomioon ottaen. Samaan tulokseen pääsivät myös Kiili (2006, 99) ja Kangas (2016, 56) tutkimuksissaan. Tutkimuksessani lapsia kuitenkin otettiin mukaan muokkaamaan

oppimisympäristöä, eli siirtämään esimerkiksi huonekaluja ja vaihtelevaan leikkipaikkoihin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 32) kirjoitetaan, että lapset tulee ottaa mukaan oppimisympäristöjen rakentamiseen. Lapsia myös kuullaan materiaalihankinnoissa. Turjan (2017, 55) tutkimuksessa selvisi, että lapset otetaan mukaan ryhmän sääntöjen tekemiseen ja sama ilmiö näkyi myös omassa tutkimuksessani. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 33) kirjoitetaan, että turvallinen ilmapiiri saavutetaan yhteisesti sovituilla säännöillä ja toimintatavoilla. Tällaisessa ympäristössä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö tukee lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lehtinen (2009, 145) lisää vielä, että päiväkodin yhdessä sovitut säännöt ovat läsnä jokaisessa toiminnassa ja ne luovat oppimisympäristöön turvallisen ilmapiirin. Turjan (2017 51–52) ja Venninen ym. (2010) tutkimuksessa selvisi, että päivärytmi on aikuisten määrittämä. Tutkimustuloksissani ajateltiin samoin. Kasvattajien mielestä päivärytmi on muodostunut ajan kuluessa oikeaksi, jossa on otettu huomioon erilaiset tarpeet.

Osallisuuden tukemisessa on tärkeää, että aikuiset ovat läsnä. Tämä korostui minun ja Helinin ym. (2018, 15) sekä Turjan (2007, 175–176) tutkimustuloksissa. Tähän liittyy myös lasten huomiointi tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. On tärkeää, että aikuiset tuntevat lapset ja osaavat ottaa huomioon heidät yksilöllisesti. Jokainen lapsi on tärkeä ja jokaisella tulee olla mahdollisuus tulla kuulukuksi päivittäin. Tutkimusryhmän vastaajat kirjoittivat, että esimerkiksi pienryhmätoiminnalla, yksilökeskusteluilla, havainnoinnilla, dokumentoinnilla, arvioinnilla, piirtämisellä, kuvien käytöllä sekä perheiden kanssa tehtävällä yhteistyöllä lasten mielipiteitä saadaan esille. Tärkeinä pidettiin myös aikaa ja riittävää henkilökuntamäärää. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) yksi lasten kuuntelun työkalu on pedagoginen dokumentointi. Sen avulla saadaan tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista. Tämä menetelmä mahdollistaa lasten osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 37.) Helin ym. (2018, 15), Clark (2005, 491) ja Pramling Samuelsson

(2004) kirjoittavat vielä lasten yksilöllisyydestä, ja että aikuisten kuuluu poimia lasten viestit, vaikkei lapsi osaa puhua.

Toiminnan toteutus. Toiminnan toteutuksessa lapset otetaan toiminnan toteutukseen muun muassa silloin, kun he ovat itse suunnitelleet jotain ja pääsevät itse sitä toteuttamaan. Näitä ovat Turjan (2017, 51–52) ja minun tutkimukseni perusteella esimerkiksi erilaiset projektit. Karlssonin (2005) kehittämä sadutus-menetelmä oli myös vastaajien mielestä hyvä osallisuuden keino. Muita tapoja ovat lasten palaverit ja tärkeän ihmisen päivä. Lapsille annetaan myös toiminnan aikana vaihtoehtoja, kuten retkikohteita ja vaihtoehtoisia tehtäviä ja se on yksi osa osallisuutta Turjan (2017, 51–52) osallisuuden mallin mukaan. Kasvattajat jättävät myös tilaa lasten oivalluksille, eli omista suunnitelmista joustetaan, kuten Venninen ym. (2010) tutkimuksessaan toteavat. Virkin (2015, 103) tutkimuksessa selvisi, että lapsilla on enemmän tilaa suunnitella omaa toimintaa niin sanotun vapaan toiminnan aikana ja monesti osallisuus näkyikin juuri vapaan leikin aikana. Tutkimuksessani vapaan leikin merkitys korostui, jolloin lapset saivat valita oman leikkinsä ja leikkitilansa.

Toiminnan arviointi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 61) painotetaan lasten säännöllistä osallistumista toiminnan arviointiin. Tutkimuksessa vastaajat ottivat lapset mukaan arviointiin joko toiminnan aikana tai sen jälkeen. Käytetyimmät arviointitavat olivat keskustelu, kysely ja haastattelu sekä havainnointi. Tutkimuksessani tuli ilmi, että jokaisella lapsella on oikeus ilmaista arviointi itselle ominaiseen tapaan. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 55) painotetaan sitä, että lapset osallistuvat arviointiin ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivilla tavalla. Myös vanhemmat otetaan mukaan arviointiin ja tämä ilmeni myös tutkimuksestani (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 55). Arviointi nähdään kiinteänä osana esiopetusta, kuten Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 29) kirjoitetaan. Kuitenkin monet vastaajat kirjoittivat, että lapsia pitäisi ottaa enemmän mukaan arviointiin.

8.1.4 Osallisuus kymmenen vuoden aikavälillä

Käsitykset osallisuuden muutoksista näkyvät, kun tarkastellaan tutkimuksen aineistoja. Itse osallisuuden määritelmä on saanut enemmän syvyyttä vuoden 2018 määritelmässä. Suurin ero aineistossa näkyi lapsen esiopetuksen opetussuunnitelmakeskusteluissa. Vuonna 2008 vastauksien mukaan keskusteluihin osallistui vain muutama lapsi. Vastaajien mukaan lasten ei kuulu olla keskustelussa mukana, koska he eivät ymmärrä asiaa. Tästä kirjoittaa Alanen (2001, 166–169), että juuri lasten pienuus ja riippuvaisuus muista ihmisistä on vaikuttanut siihen, ettei heitä aina edes huomata. Alanen lisää vielä, että lasten mielipiteet ovat tulleet esille esimerkiksi juuri aikuisten kautta ja tämä näkyi vastauksissani juuri Leops-keskustelun kohdalla. Vastaajien mielestä aikuisten havainnot lapsista ovat tärkein asia keskustelun aikana. Vuoden 2018 kyselyssä kaikki vastaajat ottivat lapsen mukaan Leops -keskusteluihin, kuten esiopetussuunnitelman oppimissuunnitelma (2014) painottaa.

Yksi iso ero tutkimustulosten mukaan näkyi kahden eri aikaan kerätyn tutkimusaineiston välillä siinä, ettei vuonna 2008 lapsia otettu niin paljon suunnitteluun mukaan. Kuivakankaan (2002, 34) tutkimuksessa nousi esille, että aikuiset ovat päättämässä asioista lasten ollessa alaikäisiä. Vuoden 2018 vastauksissa kaikki vastaajat korostivat lasten mukaan ottamista suunnitteluun

Edelleen voidaan todeta jo 90-luvulla kirjoitettu toteamus, että yhteiskunnassa tarvittaisiin avoimempi suhtautumistapa, joka antaisi lapsille enemmän tilaa toimia (Alanen & Bardy 1990, 60; Riihelä 1996, 38). Monet vastaajat pohtivat sitä, mitkä eri asiat vaikuttavat osallisuuteen. Tärkeimpänä osallisuuden vaikuttajana nousi aikuisten asenteet. Aikuiset ovat tärkeässä asemassa vahvistamassa sitä, onko lasten mielipiteellä väliä vai ei (Väljærvi 2019, 96). Turja (2007, 2017) kirjoittaa, että aikuisten täytyy olla valmiita muuttamaan omia toimintamalleja, jotta osallisuus voi toteutua. Hän lisää vielä, että se vaatii aikuisilta pedagogista uskallusta tehdä asiat uudella tavalla. (Turja 2007, 191: 2017, 49.) Väljærvi (2019, 96) toteaa, että tämä muutos voi tarvita lisäksi instituutioiden johdon eli päiväkotien ja koulujen johdon tuen.

8.2 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta

Olen noudattanut tutkimuksessani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) ohjeita. Minun kuului tutkijana noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta koko tutkimuksen ajan. Olen toiminut avoimesti ja avannut koko tutkimusprosessin tarkasti (TENK2012). On tärkeää tutkia omia toimintatapoja ja syitä miksi olen toiminut tietyllä tapaa ja tällaista reflektointia tulisi olla koko tutkimuksen ajan (Saaranen- Kauppinen & Puusniekka 2006).

Luotettavuutta tarkastelin Eskolan ja Suorannan määrittelemien luotettavuuden kriteerien kautta. Näitä ovat uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus. (Eskola & Suoranta 2014, 212-213.)

Uskottavuudessa pohditaan, vastaavatko tutkijan tekemät määritelmät ja tulokset tutkittavien määritelmiä ja tulkintoja (Eskola & Suoranta 2014, 212). Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006), sekä Tuomi ja Sarajärvi (2002) kirjoittavat, että tutkimuksen tuloksiin vaikuttavat millaisia ovat yksilöiden käsitykset ilmiöstä, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan, ja millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään. Minä olen itse päättänyt tutkimusasetelmasta omien ajatusteni kautta, eli ei ole olemassa täysin objektiivista tietoa. Tutkimusta tehdessä on tärkeää, että tiedostan omat asenteeni ja uskomukseni, jotka eivät saa vaikuttaa tutkimukseen liian paljon. Jokainen tutkimus on myös kontekstisidonnainen, eli siihen vaikuttaa tutkijan lisäksi muun muassa aika ja paikka. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2002, 25.) Kyselylomakkeen kysymysten muotoilu voi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen, esimerkiksi jos kysymykset ovat johdattelevia tai monimerkityksellisiä (Newell 1993, 104-105, Valli 2010, 104). Ensimmäinen kysely vaikutti paljon toisen kyselyn kysymyksiin, koska tietyt asiat oli edelleen kysyttävä. Kuitenkin uusin teoriatieto johdatti toisen kyselyn kysymyksiä ja näin ollen vuosien 2008 ja 2018 kyselyjen kysymykset olivat myös vähän erilaisia. Kysymysten selkeys oli erittäin tärkeää, jotta vastaaja ja tutkija ymmärtävät kysymyksen samalla tavalla (Newell 1993, 104; Valli 2010, 104). Joskus tutkittavien vastaukset voivat olla keskeneräisiä ja ei-ymmärrettäviä (Newell 1993, 96). Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) kirjoittavat, että kyselyyn vastaajat voivat vastata myös niin, miten ajattelevat, että

on hyvä vastata. Joskus tutkittavat saattavat ymmärtää tutkittavan ilmiön eri tavalla, jolloin vastauksien todenmukaisuutta tulee pohtia. (Saaranen- Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Siirrettävyys tarkoittaa sitä, miten tulokset saa siirrettyä toiseen asiayhteyteen eli miten tulokset ovat yleistettävissä. Tässä on tietyt reunaehdot, eikä tuloksia yleensä saa suoraan siirrettyä toiseen kontekstiin. (Eskola & Suoranta 2014, 212-213.) Tästä syystä tutkimuksen tekemisen täytyy olla läpinäkyvää. Olen avannut tarkasti oman aineistonkeruuvaiheen sisällöt ja sen jälkeen tapahtuneet asiat. Olen myös lisännyt paljon tutkittavien omia vastauksia tekstiin. Sisällysanalyysi itsessään avaa jo paljon tutkimusta, joten sen vaiheiden tarkka kuvaus on tärkeää (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tutkimukseni voisi toteuttaa myös tulevaisuudessa muissa esiopetusryhmissä.

Varmuus on luotettavuuden arvioinnin kolmas kriteeri ja se tarkoittaa sitä, että tutkijan on pitänyt etukäteen huomioida mahdolliset ennustettavat asiat (Eskola & Suoranta 2014, 213). Osallisuuden osa-alueiden rajaaminen oli haastavaa. Rajaus oli tehtävä niin tarkasti kuin pystyin. Avasin aihetta saatekirjeessä ja samalla pyrin pitämään aiheen yleisellä tasolla, etten johdattele tutkittavia. Luotettavuuden arvioinnissa on mietittävä myös tutkijan ja tutkittavien suhdetta (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kyselylomaketutkimuksessa en vaikuttanut tutkittavan vastauksiin läsnäolollani, jolloin tutkittava saa vapaammin vastata kysymyksiin omalla tavallaan (Valli 2010, 107-108). Tutkittavat saivat myös ottaa yhteyttä minuun.

Vahvistavuus on neljäs luotettavuuden arvioinnin kriteeri. Tässä pohditaan sitä, miten aiemmat tutkimustulokset tukevat oman tutkimukseni tuloksia (Eskola & Suoranta 2014, 213.) Osallisuudesta on tehty paljon tutkimuksia, ja näiden tutkimusten tulokset tukivat omia tutkimusvastaksiani. Tutkimukseni idea oli saada selville, miten osallisuus näkyy esiopetuksessa. Tutkimuksessani tärkeintä on lasten hyvinvointi. Esiopetusryhmien työntekijät toimivat lasten kanssa ja näin ollen olivat hyvä kohdejoukko tutkimukselleni.

Ennen aineistonkeruuta olin hakenut asianmukaiset tutkimusluvut (TENK 2012). Vuoden 2008 kyselyn palautteissa muutamat mainitsivat kyselyn pitkäksi

ja vaativaksi, joka saattoi vaikuttaa vastauksiin. Vuoden 2018 kyselyn palautteissa tällaista ei esiintynyt, mutta kysely olikin lyhyempi. Itse mietin, että myöskään on voinut vaikuttaa vastaajien vastauksiin. Tuomi ja Sarajärvi (2018) kirjoittavat, ettei aineiston koko ole opinnäytetyön merkittävin kriteeri, mutta siihen kuitenkin tulee kiinnittää huomiota. Tutkimusjoukkoni oli toisessa vaiheessa pieni, jonka takia pyrin analysoimaan aineiston mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 2014, 15). On myös mietittävä sitä, tavoittiko kyselyni kaikki asianomaiset. Syynä voi olla oma näppäilyvirhe sähköpostiosoitteessa tai se, ettei sähköpostiani tai kirjettäni välitetty eteenpäin.

Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään sillä, että olen perehtynyt lukuisiin eri lähteisiin - niin kotimaisiin kuin ulkomaalaisiin. Olen löytänyt uusia väitöskirjoja ja pro gradu -tutkielmia, joihin viittaan teoriassa. Olen kunnioittanut lähteitä ja kirjannut ne teoriaan ja lähdeluetteloon. (TENK2012.)

Eettisten kysymysten pohdinta koskee aineiston hankintaa ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä, sekä tieteellisen tiedon käyttöä ja vaikutuksia. Tutkijan on etsittävä tieteellisesti luotettavia tuloksia. Tutkimukseni aineistonkeruu on kerätty, käsitelty ja arkistoitu asianmukaisesti. Olen kunnioittanut itsemääräämisoikeutta, sillä jokaisella tutkimukseen osallistuvalla oli oikeus itse päättää osallistumisestaan. Pidin huolen vahingoittamattomuudesta ja yksityisyyden kunnioittamisesta. (Kuula 2015.) Tutkimuksen tiedonantajat pysyvät anonyymeinä (Gall ym. 232). Tutkimukseni aikana pidin huolta tietosuojasta (TENK2012). Molempiin kyselyihin vastattiin anonyymisti ja kenenkään henkilöllisyys ei paljastunut missään vaiheessa. Kyselyt tulivat vain minun luettavakseni ja niissä ei ollut kenenkään nimiä. Kyselyyn osallistuvia ei voi tunnistaa pro gradu työstäni. Lopuksi huolehdin kyselylomakkeiden hävittämisestä. Tiedostin tutkimukseni eettiset kysymykset, joiden mukaan pyrin tekemään tutkimusta oikein (Eskola & Suoranta 2014, 52).

8.3 Tutkimustulosten merkitys ja jatkotutkimusideoita

Tutkimuksessani selvitin sitä, millaista lasten osallisuutta esiopetusryhmissä on. Osallisuus on ollut jo jonkun aikaa tutkijoiden mielenkiinnon kohteena, ja on edelleen erittäin ajankohtainen aihe.

Tutkimustuloksissani huomasin paljon yhteneväisyyksiä muihin pro gradu -tutkielmiin ja väitöskirjoihin. Tutkimukseni siis ainakin vahvisti jo aiempia tuloksia osallisuudesta. Tutkimuksessani selvisi juuri se, että osallisuutta pidetään tärkeänä, mutta osallisuus on edelleen aika pinnallista. Syvällisemmän osallisuuden näkyminen kentällä vaatii lisää tutkimuksia ja etenkin tutkimustulosten näkyvyyttä. Muutama tutkimukseen osallistuja kirjoitti siitä, että tämä kysely laittoi heidät miettimään osallisuutta enemmän. Toivon, että tutkimukseni kannustaa kasvattajia panostamaan lasten syvällisempään osallisuuteen. Itse varhaiskasvattajana olen tutkimukseni myötä oppinut paljon uutta ja vien hyviä käytänteitä mukaanani päiväkotiin.

Olisi tärkeää tutkia myös sitä, miten osallisuus ohjaa toimintaa ja millaista koulutusta ja osaamista se vaatii toteutuakseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan osallisuuden tulisi olla mukana joka päiväisessä toiminnassa. Olisi kiinnostavaa tietää, miten lasten toiveet ohjaavat ryhmän toimintaa. Unohtuvatko esimerkiksi pääsiäisaskartelut, kun innostutaankin lasten autoteemasta tai muusta vastaavasta. Mikä siis ohjaa ryhmän toimintaa? Ovatko perustana tutut turvalliset perinteet, vai uskalletaanko niitä vähän jo rikkoa?

Toinen tutkimusajatus koskee sensitiivistä toimintatapaa. Tutkimusteoriassa oli mainittu sensitiivisyydestä, mutta se ei näkynyt kuin parissa vastauksessa. Olisi siis tärkeä tutkia sitä, miten kasvattajan sensitiivinen toiminta tukee osallisuutta ja mitä mahdollisuuksia se avaa.

Tutkimustuloksissani tuli esille myös perheiden osallisuus. Kolmas tutkimusaihe voisi olla se, miten lasten osallisuutta ja yleensäkin päiväkodin toimintaa on avattu vanhemmille. Koen itse varhaiskasvatuksen opettajana tärkeäksi sen, että me kasvattajat teemme näkyväksi ne pedagogiset toimintatavat, mitkä ovat toiminnassa mukana.

LÄHTEET

- Alanen, L. 2016. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia*. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. *Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Sosiaalihuollon julkaisuja 12.
- Alanko, A. 2013. *Osallisuusryhmä demokratiakasvatuksen tilana – tapaustutkimus lasten ja nuorten osallisuusryhmien toiminnasta Oulussa*. Acta Univ. Oul. E 140. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526203072.pdf>. (Viitattu 3.11.2019).
- Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta: 60/1991*. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_1. (Viitattu 1.4.2007).
- Clark, A. 2005. Listening to and involving young children: a review of research and practice. *Early Child Development and Care* 175(6), 489–505.
- Eide, B. & Winger, N. 2008. Reprinted. From the children`s point of view: Methodological and ethical challenges. Teoksessa Alison Clark & Anette Trine Kjørhol & Peter Moss (toim.) *Beyond listening Children`s perspectives on early childhood services*. Bristol: Policy Press, 71–90.
- Eläköön lapset – lapsipolitiikan suunta. 2000. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Emilson, A. & Folkesson, A-M. 2006. Children`s participation and teacher control. *Early Child Development and Care*, 176(3-4), 219–238.
- Emilson, A. & Johansson, E. 2013. Participation and gender in circle-time situation in pre-school. *International Journal of Early Education*. 21(1), 56–69.

- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. 2014. Opetushallitus. Helsinki: Juvenes Print. https://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. (Viitattu 22.3.2019).
- Eskelinen, J. & Kinnunen, P. 2001. Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa M. Törrönen (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenkuoro*. Pelastakaa lapset, 10–19.
- Eskola, J & Suoranta, J. 2014 (10.painos). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus.
- Gall, M.D., Gall, J.P. & Borg, W. R. 2003. *Educational research: an introduction*. 7. painos. Boston (MA): Allyn & Bacon.
- Hakkola, K. & Virsu, M. 2000. *Entäs jos... Laulava puu ja muita tarinoita teematyökentelystä*. Helsinki: Tammi.
- Hart, R. 1992. Children's participation: From tokenism to citizenship. *Innocenti Essays*, nr. 4. Florence: UNICEF
- Helenius, S. 2004. Leikki on totta. Teoksessa M. Hintikka, A. Helenius & L. Vähänen. *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi, 35–40.
- Helin, E., Kola-Torvinen, P. & Tarkka, K. 2018. Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsen & J. Heikka (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2. –Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. Suomen varhaiskasvatus ry: Tampere, 11-19.
- Hintikka, M. 2004a. Leikki on lapsen elämää. Teoksessa M. Hintikka, A. Helenius & L. Vähänen. *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi, 8-32.
- Hintikka, M. 2004b. Playin` Story-hanke puhuu leikin puolesta. Teoksessa M. Hintikka, A. Helenius & L. Vähänen. *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi, 58–85.
- Hirsjärvi, s. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino 2000.

- Holkeri-Rinkinen, L. 2009. *Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa. Diskurssi-analyttinen tutkimus päiväkodin arjesta*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy- Juvenis Print. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7692-1>. (Viitattu 3.11.2019).
- Hujala, E, Puroila, A.M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. *Päivähoidosta varhaiskasvatukseen*. Vantaa: Edufin 2007.
- Hytönen, J. 1998. *Lapsikeskeinen kasvatus*. Helsinki: WSOY.
- Johansson, I. & Sandberg, A. 2010. Learning and participation: two interrelated key-concepts in the preschool. *European Early Childhood Education Research Journal*. 18 (2), 229-242.
- Kangas, J. 2016. *Enhancing children's participation in early childhood education through participatory pedagogy*. Väitöskirja. Helsinki: Unigrafia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159547>. (Viitattu 28.10.2019).
- Kankaanranta, M. 1998. *Kertomuksia kasvusta ja oppimisesta. Portfoliot siltana päiväkodista kouluun*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos
- Karlsson, L. 2000. *Lapsille puheenvuoro: ammattikäytännön perinteet murroksessa*. Helsinki: Stakes
- Karlsson, L. & Stenius, T. 2005. Seikkailu osallisuuteen. Teoksessa T. Stenius, L. Karlsson & MLL:n osallisuusverkostolaiset. *Yhdessä lasten kanssa. Seikkailu osallisuuteen*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 7.
- Karlsson, L. 2005a. Tie osallisuuteen. Teoksessa T. Stenius, L. Karlsson & MLL:n osallisuusverkostolaiset. *Yhdessä lasten kanssa. Seikkailu osallisuuteen*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 8-9.
- Karlsson, L. 2005b (2.painos). *Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kataja, E. 2016 (lisäpainos). Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Suomen Varhaiskasvatus ry: Tampere, 56-79.
- Kiili, J. 2006. Lasten osallisuuden voimavarat: tutkimus ipanoiden osallistumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*

283. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13311/9513924009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Viitattu 4.11.2019).
- Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala (toim.) *Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta*. Oulu: Varhaiskasvatus 90, 2-57.
- Kuivakangas, J. 2002. Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen. *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 30-50.
- Kukkonen, H. & Horelli, L. 2002. Suunnittelu lasten kanssa. Teoksessa J. Karvonen & J. Norra (toim.) *Lasten liikuntapaikkojen suunnittelu*. Opetusministeriö: Liikuntapaikkajulkaisu 83. Helsinki: Rakennustieto, 28-32.
- Kuula, A. 2015. *Tutkimusetiikka: aineiston hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Laajarinne, J. 2011. *Leikkiminen kielletty. Kontrolliyhteiskunnan lapset*. Jyväskylä: Atena.
- Lapsen oikeuksien sopimus*. 1989. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/>. (viitattu 11.4.2019).
- Lehtinen, A-R. 2000. *Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa*. Jyväskylä: SoPhi.
- Lehtinen, A-R & Vuorisalo, M. 2007. Lasten sosiaalinen pääoma - mittaamisen kokemuksia ja haasteita. Teoksessa L. Alanen, V-M. Salminen & M. Siisiäinen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Lehtinen, A-R. 2009. Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino.
- Leinonen, J. 2016 (lisäpainos) Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 16-40.
- Leonard, M. 2016. *The sociology of children, childhood and generation*. London: SAGE.

- Leskisenoja, E. 2019. *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lipponen, L. 2017 (4.painos). Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 29-36.
- Mayall, B. 2002. *Towards a sociology for childhood: thinking from children's lives*. Buckingham: Open University Press.
- Newell, R. 1993. Questionnaires. Teoksessa N. Gilbert (toim.) *Researching social life*. London: Sage, 94-115.
- Pekki, A. & Tamminen, T. 2002 *Lapsen ehdoilla*. Kunnallisan kehittämissäätiö. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2010/04/Pekki_Tamminen.pdf. (Viitattu 26.4.2019)
- Percy-Smith, B. 2012. Participation as Mediation and Social learning. Empowering children as actors in social contexts. Teoksessa Baraldi, C. & Iervese, V. (toim.) *Participation, facilitation and mediation. Children and young people in their social contexts*. New York: Routledge, 12-29.
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>. (Viitattu 8.4.2019).
- Pramling Samuelsson, I. 2004. How do children tell us about their childhoods? *Early childhood research & Practice*. 6 (1). <https://eric.ed.gov/?id=EJ1084852>. (Viitattu: 8.1.2019)
- Rauste-von Wright, M. & von Wright, J. & Soini, T. 2003. *Oppiminen ja koulutus*. Helsinki: WSOY.
- Riihelä, M. 1996. *Mitä teemme lasten kysymyksille? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten merkitysulottuvuuksia lapsi-instituutioissa*. Helsinki: Stakes.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>. (Viitattu 4.12.2019).

- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. 2001. Children`s conceptions of participation and influence in pre-school: a perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2 (2), 169-194.
- Shier, H. 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations: a new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Children & Society*, 15(2), 107-117.
- Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. *Talo lapsia varten. Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa*. Työpapereita 2008:1. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Heikki Waris – instituutti.
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf. (Viitattu 3.11.2019).
- Strandell, H. 1995. *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä*. Tampere: Gaudeamus.
- Tauriainen (Turja), L. 2000. *Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 165.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi. E-kirja. <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.1893454>. (Viitattu 6.12.2019).
- Turja, L. 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Teoksessa O. Ikonen & P. Virtanen (toim.) *Erilainen oppija – yhteiseen kouluun*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167-196.
- Turja, L. 2017 (4.painos). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja. *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 38-55. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. 2018. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessä. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P.

- (toim.). *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 36-55.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: TENK, 2013. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>. (Viitattu 6.12.2019)
- Tynjälä, P. 1999. *Oppiminen tiedon rakentamisena: konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Valli, R. 2001. *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu*. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–127.
- Varhaiskasvatuslaki. 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/akup/2018/20180540>. (viitattu 8.4.2019).
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. 2018. Opetushallitus. Helsinki: Puna-musta Oy. <https://www.oph.fi/download/195244> *Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf*. (Viitattu 22.3.2019).
- Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. (2010). *"Parasta on kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi" –Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa*, Soccan julkaisusarjan työpapereita 2010:3, Helsinki: Kopio-Niini
- Virkki, P. 2015. *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. http://epublicatons.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf. (Viitattu 4.11.2019).
- Vygotsky, L. S. 1982/1931. *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin & Göös.
- Vähänen, L. 2004. Leikki on totta. Teoksessa M. Hintikka, A. Helenius & L. Vähänen. *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi, 41–57.
- Väljjarvi J. (toim.) 2019. *Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö.

LIITTEET

Liite 1. Vuoden 2008 kysely

Kysely lastenhoitajille, lastentarhanopettajille ja erityislastentarhanopettajille
Lue kysymykset tarkkaan. Valitse kysymykseen vain YKSI vastausvaihtoehto, ellei kysymyksessä muutoin mainita. Jos avointen kysymysten vastaustila ei riitä, voit jatkaa vastausta viimeisen paperin kääntöpuolelle.

VASTAAJAN TIEDOT:

1. Vastaja: a.) nainen
                      b.) mies
2. Ikä: a.) alle 25 b.) 25–34 c.) 35–44 d.) 45–54 e.) 55->
3. Koulutustausta: a.) lastentarhanopettaja(kasvatustieteen kandidaatti),
yliopisto
b.) lastentarhanopettaja (kasvatustieteen maisteri), yliopisto
c.) lastentarhanopettaja, lastentarhanopettajaopisto
d.) erityislastentarhanopettaja (kasvatustieteen kandidaatti), yliopisto
e.) erityislastentarhanopettaja (kasvatustieteen maisteri), yliopisto
f.) sosionomi, ammattikorkeakoulu
h.) lähihoitaja
g.) muu, mikä? _____
4. Työkokemus päiväkodissa:
a.) alle vuosi b.) 1-4 c.) 5-10 d.) 11-20 e.) 21-30 f.) 30->

LAPSIRYHMÄN TIEDOT:

5. Lapsiryhmä, jossa työskentelet:

A. ryhmän koostumus

- a.) tavallinen lapsiryhmä

b.) integroitu lapsiryhmä

B. lasten lukumäärä ryhmässä ____, jossa esiopetusikäisiä lapsia ____

6. Henkilökunnan koostumus lapsiryhmässä:

A. ryhmässä työskentelee ____ aikuista

Osallisuus -KÄSITE

1. Lapsen osallisuus -käsite tarkoittaa mielestäni:

---

1. Millaisia lasta osallistavia keinoja lapsiryhmässänne on käytössä?

---

2. Mitkä asiat **edistävät** mielestäsi lapsen osallisuutta?

---

3. Mitkä asiat **estävät** mielestäsi lapsen osallisuutta?

---

4. Minulla on tarpeeksi tietoa lapsen osallisuudesta.

- a) täysin samaa mieltä
- b) jokseenkin samaa mieltä
- c) ei samaa, muttei eri mieltäkään
- d) jokseenkin eri mieltä
- e) täysin eri mieltä

5. Lapsen osallisuuden tukeminen on haasteellista.

- a) täysin samaa mieltä
- b) jokseenkin samaa mieltä
- c) ei samaa, muttei eri mieltäkään
- d) jokseenkin eri mieltä
- e) täysin eri mieltä

Jos vastasit niin, että lapsen osallisuuden tukeminen on haasteellista, perustele vastauksesi:

OSALLISUUDEN TOTEUTUMINEN PÄIVÄKODIN TOIMINNAN SUUNNITTELUSSA

6. Lapsi otetaan mukaan ryhmän toiminnan suunnittelutilanteisiin.

- a) aina
- b) usein
- c) joskus
- d) ei koskaan

7. Miten otat lapsen mukaan toiminnan suunnitteluun?

---

8. Jos lapsi on otettu mukaan suunnittelemaan toimintaa, on hän myös tietoinen asiasta.

- a) täysin samaa mieltä
- b) jokseenkin samaa mieltä
- c) ei samaa, muttei eri mieltäkään
- d) jokseenkin eri mieltä
- e) täysin eri mieltä

9. Kuinka tärkeäksi koet lapsen mukaanottamisen ryhmän toiminnan suunnitteluun

- a) erittäin tärkeäksi
- b) hyvin tärkeäksi
- c) en kovin tärkeäksi
- d) en lainkaan tärkeäksi

10. Toimintahetkien suunnitelmat tehdään lasten yksilölliset kiinnostukset huomioonottaen

- a) aina
- b) usein
- c) joskus
- d) ei koskaan

11. Kuinka tärkeäksi koet lapsen mukaanottamisen ryhmän yhteisten sääntöjen laatimiseen?

- a) erittäin tärkeäksi

- b) hyvin tärkeäksi
- c) en kovin tärkeäksi
- d) en lainkaan tärkeäksi

12. Lapsi otetaan mukaan henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman tekoon. Perustele vastauksesi!

a. kyllä, miten?

---

b. ei, miksi?

---

c. en tiedä

13. Kuinka tärkeää on mielestäsi lapsen ottaminen mukaan henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman tekoon?

- a) erittäin tärkeää
- b) hyvin tärkeää
- c) ei kovin tärkeää
- d) ei lainkaan tärkeää

14. Lasten osallisuus huomioidaan henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa.

- a) jokaisessa osa-alueessa
- b) muutamassa osa-alueessa, missä osa-alueissa: _____

c) yhdessä osa-alueessa, missä osa-
alueessa_____

d) ei lainkaan

e) en tiedä

15. Lapsi on ollut mukana päiväkodin tilaratkaisuja tehtäessä (esim.
huonekalujen/tavaroiden/välineiden sijoittaminen).

a. kyllä, miten?

---

b. ei, miksi?

---

c. en tiedä

16. Lapselta kysytään mielipiteitä päiväkodin tilojen toimivuudesta.

a) päivittäin

b) muutamana päivänä viikossa

c) kerran viikossa

d) harvoin

e) ei lainkaan

17. Lapsi on ollut mukana päiväkodin päivärytmiä määriteltäessä.

a. kyllä, miten?

---

b. ei, miksi?

---

c. en tiedä

OSALLISUUDEN TOTEUTUMINEN PÄIVÄKODIN TOIMINNAN TOTEUTUKSESSA

18. Millä tavoin huomioit lapsen yksilöllisesti?

---

19. Kuinka tärkeäksi koet lapsen päivittäisen yksilöllisen huomioimisen?

- a) erittäin tärkeäksi
- b) hyvin tärkeäksi
- c) en tiedä
- d) en kovin tärkeäksi

e) en lainkaan tärkeäksi

20. Annan lapselle aikaa kertoa omista asioistaan.

a) päivittäin

b) muutamana päivänä viikossa

c) kerran viikossa

d) harvoin

e) en lainkaan

21. Kannustan lasta kertomaan mielipiteitään.

a) päivittäin

b) muutamana päivänä viikossa

c) kerran viikossa

d) harvoin

e) en lainkaan

22. Millaisten keinojen avulla saat lapsen mielipiteitä esille?

---

23. Kuinka tärkeäksi koet lapsen oikeuden ilmaista mielipiteitään?

a) erittäin tärkeäksi

b) hyvin tärkeäksi

c) en kovin tärkeäksi

d) en lainkaan tärkeäksi

24. Miten lapsen ehdotukset näkyvät arjen toiminnoissa?

---

25. Kuinka paljon lapsen omaehtoiselle toiminnalle (= lapsen itse suunnittelemaa toimintaa) on varattu aikaa päivittäin?

---

26. Kuinka tärkeäksi koet aikuisen roolin lapsen leikin tukemisessa?

- a) erittäin tärkeäksi
- b) hyvin tärkeäksi
- c) en kovin tärkeäksi
- d) en lainkaan tärkeäksi

27. Miten ryhmänne asiat (kuten esim. säännöt, tilaratkaisut, aikataulut) vaikuttavat lapsen omaehtoiseen toimintaan? (esim. edistävät/ estävät)

---

28. Kuinka paljon ohjatulle toiminnalle on varattu aikaa päivittäin?

---

29. Toimintahetken valmistelussa annan lapsille pieniä tehtäviä.

- a) aina
- b) usein
- c) joskus
- d) ei koskaan

30. Kuinka tärkeäksi koet lapsen ottamisen tulevan toimintahetken valmisteluun mukaan?

- a) erittäin tärkeäksi
- b) hyvin tärkeäksi
- c) en kovin tärkeäksi
- d) en lainkaan tärkeäksi

31. Lapsi osallistuu aikuisen kanssa suunnitellun toiminnan järjestämiseen.

- a) aina
- b) usein
- c) joskus
- d) ei koskaan

32. Kun havainnoin lasten puuhia, saan niistä ideoita tuleviin toimintahetkiin

- a) aina
- b) usein

- c) joskus
- d) en koskaan

33. Lapselle osallistumista tärkeämpää on toiminnan lopputulos.

- a) täysin samaa mieltä
- b) jokseenkin samaa mieltä
- c) ei samaa, muttei eri mieltäkään
- d) jokseenkin eri mieltä
- e) täysin eri mieltä

34. Lapsen ei tarvitse osallistua ohjattuun toimintaan, jos hän ei halua.

- a) täysin samaa mieltä
- b) jokseenkin samaa mieltä
- c) ei samaa, muttei eri mieltäkään
- d) jokseenkin eri mieltä
- e) täysin eri mieltä

35. Miten lasten osallisuus toteutuu mielestänne ryhmänne toiminnassa ja toiminnan suunnittelussa? Miten tyytyväisiä olette tähän tilanteeseen? Miten tilannetta voisi kehittää?

Palautetta kyselylomakkeesta

LÄMMIN KIITOS VASTAUKSISTASI! :)

Liite 2: Vuoden 2008 kyselyn Saatekirje**Hei esikouluryhmien työntekijät!**

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella/-varhaiskasvatusta kasvatustieteen maisteriksi ja nyt edessäni on pro-gradu tutkielmani tekeminen. Tutkimukseni tarkoituksena on, miten lapsen osallisuus toteutuu Jyväskylän maalaiskunnan alueen päiväkotien esikouluryhmien toiminnassa ja toiminnan suunnittelussa sekä miten lapsen osallisuutta tuetaan päiväkodissa. Työni ohjaajana toimii Anja-Riitta Lehtinen Jyväskylän yliopistosta.

Lapsen asema muuttuu jatkuvasti ja nykyään lapsen asema on vahvistunut entisestään. Keskusteluissa nousee vahvasti esille lapsen osallisuus, jonka myötä lapsen näkökulma saadaan esille. Osallisuus -käsite on varsinkin 2000-luvulla saanut yhä enemmän jalansijaa tutkimuksissa ja sen myötä olen myös itse kiinnostunut tutkimaan aihetta lisää.

Tutkimukseni tulee olemaan kyselytutkimus ja kyselyn teon ajankohtana on tammikuu 2007. Olen pyytänyt päiväkotinne johtajaa toimittamaan kyselynteille. Täytä lomake huolella ja ajatuksen kanssa. Kun olette vastanneet kysymyksiin voit niitata sivut yhteen ja palauttaa koko lomakkeen johtajalle. Hän laittaa kyselylomakkeen suljettuun kuoreen ja näin ne tulevat turvallisesti minulle. Tutkimus on luottamuksellinen ja kyselyyn vastataan nimettömänä eli missään vaiheessa kenenkään tutkimukseen osallistuvan henkilön henkilöllisyys ei paljastu. Teidän jokaisen vastaus on todella tärkeä ja toivonkin että löydätte innostuksen kyselyn täyttämiseen.

Olen saanut tutkimuksen tekemiseen asianmukaisen tutkimusluvan Jyväskylän maalaiskunnan sosiaalipalvelujen johtajalta. Lupa kattaa kunnalliset päiväkodit. Jokaisen päiväkodin johtajat ovat myös antaneet minulle tutkimusluvan.

Uskon että tästä tutkimuksesta saatava tieto on maalaiskunnan päiväkodeille tärkeää ja hyödyllistä. Ja mikä tärkeintä, lapsen osallisuuden käsitettä saadaan enemmän näkyville.

Tutkimus valmistuu näillä näkymin keväällä 2008. Jokainen tutkimukseen osallistuva saa lukea tutkimuksen, jonka lähetän johtajanne sähköpostiin. Jos teillä on jotakin kysyttävää, minuun voi ottaa yhteyttä niin sähköpostilla kuin puhelimitsekin.

Ystävällisin terveisin

Hanna Kalenius

Mukavaa alkanutta vuotta 2008! :)

Liite 3: Vuoden 2018 Kysely

Kyselylomaketutkimus koskien esiopetusikäisten lasten osallisuutta
(Pyydän, että palautat tämän kyselyn 18.2.2018 mennessä)

Täytä seuraavat taustatiedot:

1. VASTAAJAN TIEDOT:

1.1. Vastaja: A) Nainen, B) Mies

1.2. Ikä: _____

1.3. Koulutustausta: _____

1.4. Työkokemus päiväkodissa (vuosina): _____

2. LAPSIRYHMÄN TIEDOT

2.1. Lasten lukumäärä ryhmässä: _____, joista esiopetusikäisiä lapsia: _____.

2.2. Henkilökunta lapsiryhmässä: ryhmässä työskentelee _____ aikuista.

Seuraavassa on lasten osallisuutta koskevia avoimia kysymyksiä. Vastaa vapaasti omin sanoin.

3. OSALLISUUS-KÄSITE

Mitä käsite "lasten osallisuus" mielestäsi tarkoittaa?

Mitkä asiat edistävät lasten osallisuutta?

Mitkä asiat estävät lasten osallisuutta?

Mitä mahdollisuuksia näet lasten osallisuuden tukemisessa?

Mitä haasteita näette lasten osallisuuden tukemisessa?

4. OSALLISUUS TOIMINNAN SUUNNITTELUSSA

Miten otat lapset mukaan toiminnan suunnitteluun?

Otetaanko lapset mukaan henkilökohtaisen esiopetussuunnitelman tekoon. Jos otetaan, niin miten tämä käytännössä tapahtuu?

Miten lapset voivat vaikuttaa tiloja ja materiaaleja koskevaan osallisuuteen (tilojen käyttömahdollisuudet ja niiden suunnittelu ja muokkaus, erilaisten materiaalien ja välineiden hankintasuunnitelmat sekä käyttömahdollisuudet)?

Miten lapset voivat vaikuttaa toimintaa koskeviin sopimuksiin?

Miten pyrit varmistamaan, että lapsilla on riittävästi tietoa toimintamahdollisuuksista ja -rajoitteista?

Miten huolehdit osallisuuden tasapuolisesta toteutumisesta? Miten pyrit tukemaan sitä, että kaikki tulevat kuulluiksi ja että kaikilla on tasavertaiset mahdollisuudet vaikuttaa toimintaan sekä ymmärtää muita?

5. OSALLISUUS TOIMINNAN TOTEUTUKSESSA

Miten lapset otetaan mukaan toiminnan toteutukseen?

Millaisia työskentelytapoja sinulla on? Esimerkiksi

6. OSALLISUUS TOIMINNAN ARVIOINNISSA

Miten mahdollistat lasten osallistumisen toiminnan arviointiin.? Esimerkiksi.

Tulevatko lasten kanssa tehtyjen arviointien tulokset näkyviin käytännössä? Jos tulevat, niin miten?

Millä muilla tavoilla otat lapset mukaan toiminnan kehittämiseen?

7. PALAUTE

Mitä muuta haluat tuoda esiin lasten osallisuudesta ja/ tai tästä kyselytutkimuksesta?

LÄMMIN KIITOS KYSELYYN OSALLISTUMISESTA!

Ystävällisin terveisin Hanna Halttunen

Liite 4: Vuoden 2018 Saatekirje

Hei esiopetusryhmien työntekijät! Opiskelen Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella kasvatustieteiden maisteriksi. Olen aloittanut pro graduni vuonna 2008. Silloin sain tutkimusluvan silloisen Jyväskylän maalaiskunnan alueelle, jossa suoritin kyselylomaketutkimuksen koskien lasten osallisuutta esiopetuksessa. Nyt on tarkoitus viedä tutkimus päätökseen. Tarvitsen kuitenkin nykyistä tilannetta koskevaa tietoa kentältä, jotta tutkimukseni on ajan tasalla. Tarkoitukseni on tutkia sitä, ovatko käsitykset osallisuudesta muuttuneet 10 vuoden aikana ja miten osallisuus näkyy esiopetusryhmien toiminnassa nykyään. Täten osallistumisesi on minulle ensiarvoisen tärkeää.

Lasten asema muuttuu jatkuvasti ja nykyään lapsen asema on vahvistunut entisestään. Lapset pyritään nykyään näkemään yhä aktiivisempina toimijoina, jotka vaikuttavat omaan elämäänsä. Lasten osallisuus on varsinkin 2000-luvulla saanut yhä enemmän jalansijaa tutkimuksissa ja sen myötä osallisuus ei ole enää niin vieras käsite. Kuitenkin sen näkyminen varhaiskasvatuksen arjessa on vaihtelevaa, sillä tutkimustiedosta on pitkä matka käytäntöön. Nykyään sekä lainsäädäntö että toimintaa ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet velvoittavat turvaamaan lasten osallisuuden toiminnassa. Kun lasta huomioidaan, hänen ajatuksiaan kuullaan ja kun hän saa vaikuttaa omaan ja yhteisönsä elämään, puhutaan osallisuudesta.

Toteutan tutkimukseni tiedonkeruun internetissä Googleformin kautta täytettävällä kyselylomakkeella ja tutkimuksen ajankohtana on tammikuu 2018. Tutkimus on luottamuksellinen eikä osallistujien henkilöllisyyttä paljasteta missään vaiheessa tutkimusta. Kyselyyn vastataan anonyymisti. Olen saanut tutkimuksen tekemiseen asianmukaisen tutkimusluvan Jyväskylän sivistyksen toimialan kehittämisyksiköltä. Oman päiväkotinne johtaja on myös antanut minulle luvan tutkimuksen tekoon. Tutkimus valmistuu kesään 2018 mennessä. Pro graduni voi lukea internetistä sen valmistuttua. Jos teillä on jotakin kysyttävää, minuun voi ottaa yhteyttä sähköpostilla.

Ystävällisin terveisin Hanna Halttunen

Liite 5: Tutkimuslupa 2008 (myönnetty 2007)

JYVÄSKYLÄN MAALAIKUNTA

PÄÄTÖKSENTEKIJÄ

PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA

vs. sosiaalipalveluiden johtaja

Nro 177/2007

8.10.2007

0/2000

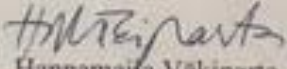
ASIA TUTKIMUSLUPA

Tutkimuslupa Kalenius

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden opiskelija hanna Kalenius anoo tutkimuslupaa pro-gradutyöhönsä jossa on tarkoituksena tutkia lasten osallisuuden toteutumista maalaiskunnan päiväkotien toiminnassa aikuisten näkökulmasta.

PÄÄTÖS Myönnetään Hanna Kaleniukselle tutkimusluvan edellämainittuun pro-gradu työhön.

ALLEKIRJOITUS: 8.10.2007

Hannamaija Väkiparta
vs. sosiaalipalveluiden johtaja

PÄÄTÖS YLEISESTI
NÄHTÄVILLÄ:

TODISTAA:

OTTO-OIKEUS: Tämä päätös voidaan ottaa kuntalain 51. §:n mukaisesti kunnanhallituksen tai _____ lautakunnan ratkaistavaksi.

TIEDOKSI: Hanna Kalenius
Päiväkodinjohtajat

Liite 6: Tutkimuslupa 2018 (myönnetty 2018)

ANOMUS VARHAISKASVATUSPALVELUISTA SAATAVIEN TIETOJEN HANKINTAAN JA KÄYTTÖÖN TUTKIMUKSESSA TAI SELVITYKSESSÄ

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI

Tutkimuslupahakemus

Sivistyksen toimiala, 14.9.2015

Kehittämisyksikkö ANOMUS VARHAISKASVATUSPALVELUISTA SAATAVIEN TIETOJEN
HANKINTAAN JA KÄYTTÖÖN TUTKIMUKSESSA TAI SELVITYKSESSÄ

1) Tutkimuksen nimi

Lasten osallisuus esiopetusryhmässä

2) Tutkimuksen toteuttaja, tekijät ja ohjaajat

Oppilaitos:

Jyväskylän yliopisto Kasvatustieteiden laitos / Varhaiskasvatus PL 35 (Ruusupuisto) 40014
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO +35840 805 3123

Tekijä:

Hanna Halttunen

Kulottajantie 6 c 38

40340 Jyväskylä

0407503701

Haemkale@hotmail.com

Ohjaaja:

Leena Turja

Jyväskylän yliopisto Kasvatustieteiden laitos / Varhaiskasvatus PL 35 (Ruusupuisto) 40014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

+358408054035

leena.m.turja@jyu.fi

3) Tutkimuksen tausta, tarkoitus ja ajoitus

Olen aloittanut pro graduni vuonna 2008. Silloin sain tutkimusluvan silloisen Jyväskylän maalaiskunnan alueelle, jossa suoritin kyselylomaketutkimuksen koskien esiopetusikäisten lasten osallisuutta. Nyt on tarkoitus viedä tutkimus päätökseen. Tarvitsen kuitenkin nykyistä tilannetta koskevaa tietoa kentältä, jotta tutkimukseni olisi ajan tasalla. Tarkoitukseni on tutkia sitä, ovatko käsitykset osallisuudesta muuttuneet 10 vuoden aikana ja miten osallisuus näkyy esiopetusryhmien toiminnassa nykyään. Toteutan myös toisen aineistonkeruun kyselylomakkeilla. Kyselyyn vastatataan internetissä googleformin kautta tammi-helmikuussa 2018. Tutkimus pitäisi saada päätökseen kesään 2018 mennessä.

Lasten asema muuttuu jatkuvasti ja nykyään lapsen asema on vahvistunut entisestään. Lapsia pyritään nykyään näkemään yhä aktiivisempina toimijoina, jotka vaikuttavat omaan elämäänsä. Lasten osallisuus on varsinkin 2000-luvulla saanut yhä enemmän jalansijaa tutkimuksissa ja sen myötä osallisuus ei ole enää niin vieras käsite. Kuitenkin sen näkyminen varhaiskasvatuksen arjessa on vaihtelevaa, sillä tutkimustiedosta on pitkä matka käytäntöön. Nykyään sekä lainsäädäntö että toimintaa ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet velvoittavat turvaamaan lasten osallisuuden toiminnassa. Kun lasta huomioidaan, hänen ajatuksiaan kuullaan ja kun hän saa vaikuttaa omaan ja yhteisönsä elämään, puhutaan osallisuudesta. Osallisuus nähdään osana yhteisöllisyyttä, joka tarkoittaa sitä, että yhdessä aikuisten ja lasten kanssa suunnataan kohti osallisuutta.

4) Tutkimusaineisto

Tutkimus suoritetaan sähköisellä kyselylomakkeella, joka täytetään internetissä. Tutkimukseen osallistuu noin 10 esiopetusehmissä työskentelevää kasvatusalan henkilöä. Kyselyyn osallistujien henkilöllisyyttä ei paljasteta missään vaiheessa tutkimusta. Aineistoa käytetään gradun tekemisen ajan.

5) Tutkimusaineiston suojaus, säilyttäminen ja hävittäminen

Säilytän tutkimusaineiston omalla koneellani, jolle ei ole pääsyä kenelläkään muulla. Kun tarvittavat tiedot on koottu graduun, tutkimusaineisto hävitetään. Tutkimukseen osallistujat numeroidaan, joten nimiä ei käytetä missään vaiheessa. Haen luvan tutkimuksen tekemiseen myös päiväkodin johtajilta, ja painotan samalla molempinpuolista vaihtoehtoisuutta.

6) Palaute tuloksista

Kun tutkimus on valmis, lähetän siihen linkin tutkimukseen osallistuneille sähköisesti.

7) Sitoumukset

Sitoudun siihen, että en käytä saamiani tietoja muuhun kuin tutkimustarkoitukseen. En myöskään käytä saamiani tietoja asiakkaan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus. En luovuta henkilötietoja sivulliselle. Tietoja käytän vain kohdassa 4 määriteltynä aikana ja suojaan, säilytän ja hävitän tiedot edellä kuvatusti.

Päiväys 11.1.2017

Allekirjoitus

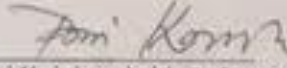
Lupa voidaan postittaa vain yhdelle henkilölle, jos on useampi hakija ei kyllä, kenelle:

Nimi ja osoite:

Lähteenä Tutkimussuunnitelma

Tutkimuslupa myönnetty:

Jyväskylässä 24.1.2018

Päivi Koivisto, kehittämisvastuussa palvelupäällikkö
Kehittämisyksikkö palveluohjaus- ja
kehittämisyksikkö